Kraków
Do Biblioteki
Jagiellońskiej

„Radomer-Kiełcer Leben" 27 (777) — Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem. — XVI-טער יאָהרגאַנג — פּרײַז 25 גראָשען

Najlepsze, najmilsze i najtańsze prezenty dla rodziny i przyjaciół to

kuchenki, żelazka grzejniki do rurek poduszki i inne

Do nabycia na dogodnych warunkach w

Radomskim Towarzystwie Elektrycznym Sp.Akc. w Radomiu ul. Traugutta 53

ראַדאָמער-קעלצער לעבען

Miły aromat, dobry smak, wysoki gatunek oto zalety

HERBATY z DZWONKIEM

BELL-TEA

אַבטײלונג פאַר אָסטראָוויעץ אָפּאַטאָוו, וויערשזבניק און סביבה

Radom, dnia 7 lipca 1939 r.
ראַדאָם, פרײטאָג כ' תמוז תרצ"ט
טעלעפאָן פון רעדאַקציע 18 - 15

אַבטײלונג פאַר קעלץ
פאַר'ן אינהאַלט פון די אַנאָנסען איז די רעדאַקציע נישט פעראַנטוואָרטליך.

אין טיפען טרויער מעלדען מיר וועגען טויט פון אונזער אונפערגעסליבען

מאַן, פאַטער און זיידע

ב"ע **זלמן יוסף פרידמאַן**

וועלכער איז נפטר געוואָרען אין עלטער פון 65 יאָהר און געקומען צו קבורה
אין ראַדאָם — זונטאָג ט"ו תמוז תרצ"ט.

פרוי, קינדער און אייניקלעך.

פאַרוואָס בענוץ איך דעם נײַען Tokalon פּודער

Gräfin די פירשטען אַללאַ טרובעצקאָיאַ

★ דער פּודער ווערט אויסגעאַרבעט אין פיעל מאָדערנסטע וויס-קאָליר שאַטירונגען.

★ ער איז דינער און לייכטער פון יעדען אַנדערען פּודער.

★ איך האָב ליעב זיין פיינעם ריח פון עכטע בלומען.

★ ער האַלט זיך אויף דער הויט אַ גאַנצען טאָג. קיין שום אַנדערער פּודער ענטהאַלט נישט קיין „קרעם-שוים" (אַ פיאַנקע).

★ ער האַלט אויף די נערע פּריש און דעליקאַט אַפילו ביי אַ רעגען און ווינד.

★ איך בין איבערציינט, אַז אַ בעסערן פּודער וועל איך פאַר קיין פּרייז נישט בעקומען.

Nauczyciel z uniwersyteckim wykształceniem udziela lekcyj.

Przygotowuje do egzaminów do wszystkich klas gimnazjum.

Uczy w kompletach dzieci szkół powszechnych z poprawkami. Niedrogo

Wiadomość: w Redakcji.

Z intencji zaślubin

p. *Heli Horowicz*

z p. *Chaimem Kormanem*

moc szczerych życzeń oraz rodzicom dużo pociechy

składają:

Izrael Glatt
Josek Szrek
Izaak Korman

א האַרציגען מזל טוב ווינשען מיר דעם ה'

אהרן גאָלדבערג און **פרוי**

צו דער חתונה פון זייער טאָכטער

סטעליא מיט ה' **דוד פינעס**

דעם יונגען פּאָר א גליקליכען צוזאַמענלעבען
און די עלטערען פיעל נחת

קאַסע קרעדיטאָווע (ושעראָמסקי 17)

דאַנקזאַגונג

מיר דאַנקען הערצליך די **ראַדאָמער לאַנדסלייט** אין באַלטימאָרע פאַר די **700 זלאָטעס**, וואָס זיי האָבען געשיקט פאַר אונזערע אַנשטאַלטען „בית-יתומים" און „מושב-זקנים".

זייער וואַרימע פעראינטערעסירונג מיט די דערמאָנטע אינסטיטוציעס איז פאַר אונז א גרויסע סאַטיספאַקציע און ערמוטיגט אונז צו אינטענסיווער ארבייט לטובת די אַלטע, עלענדע זקנים און יונגע, שוצלאָזע יתומים.

מיר בעדאַנקען זיי נאָך אַמאָהל פאַר זייערע אָפטע אונטערשטיצונגען, וועלכע בעקרעפטיגען די עגזיסטענץ פון די צוויי אַזוי נוצליכע אנשטאַלטען פון זייער און אונזער היים-שטאָט.

די פערוואַלטונג
פון בית-יתומים און מושב-זקנים
אין ראַדאָם

צו דער פערלאָבונג פון אונזער ליבע שוועסטער און שוועגערין

רבקה'לע בערגער מיט ה' **שלמה סיני מענדעלזאָן**

ווינשען מיר דעם יונגען פּאָר גליק און צופרידענהייט
און די עלטערען פיעל נחת

יצחק בערגער און **פרוי.**

לאירושי אחותי היקרה **רבקה**

עם מר **שלמה סיני מנדלזון** נ"י

הנני מאחל להם עתיד מזהיר
להורי רוב נחת

קאָפּיל ברגר.

אחולי לבביים אנו מביעים לחברנו **קאָפּיל ברגר**

לאירושי אחותו **רבקה**

עם מר **שלמה סיני מנדלזון**

שלמה קסטנברג, צבי מרדכי בומאילגרין
אברהם איגר, מאיר לינדנבום.

ברכת מז"ט לחברי **קאָפּיל ברגר**

לאירושי אחותו **רבקה**

עם מר **שלמה סיני מנדלזון**

נפתלי מנרל.

דער מענער-שניידער **נ. פרידמאַן**

— האָט זיך איבערגעצויגען —

פון וואַרשאַווסקא 9 אויף **קעלעצקא 20** וואָהנונג 2.

אַלע אַרבייטען ווערען אויסגעפיהרט ערשטקלאַסיג לויט די נייעסטע און מאָדערנסטע פאַסאָנען צו דער בעסטער צופרידענהייט פון דער קליענטעל.

ווילט איהר האָבען קלאָרע, זויבערע וועש, נײַע גאַרדעראָבעס, שנײַ-ווײַסע פאָרהאַנגען,
גייט נאָר צו וואַשען און פאַרבען אין דער בעקאַנטער
כעמיש'ער פאַרבערײַ און פּראַלניע פון דער ערשטקלאַסיגער פירמע

A. Hempel

Centrala **Stare Miasto 7** telefon 19 - 70

Filje Zeromskiego 1
Zeromskiego 21
Zeromskiego 59
Traugutta 11

ווער ס'האָט זיך נאָך נישט איבערצייגט זאָל פּרובען און וועט זיין ענטציקט פון דער שיינער, עסטעטישער און פאַכמענישער אַרבייט. ס'ווערט אויך געוואַשען אויף טריקען — ביליגע פּרייזען! — פּינקטליכע אויספיהרונג סאָלידע בעהאַנדלונג קומט און איבערצייגט אייך

צענטראַלע: אַלטע שטאָדט 7 אָפיצ. טעל 70 - 19
פיליעס: זשעראָמסקי 1 טראַוגוטא 11
זשעראָמסקי 21, זשעראָמסקי 59

ביליג צו וואַשען קאַפּעלושען

בויטיג א לערן-יונגעל

אין דרוקעריי פון רעדאַקציע שוואַרל. 20.

נביאות פון אנ'אנטיסעמיטישער צייטונג וועגען דעם נייעם שטאדט ראט אין ראדאם.

קודם כל וועט מען משלח זיין אלע אידען — אויך דער פרעזידענט מיטין וויצע זאלען לעגען זייערע אמטען.

דער „וויעטשור ווארשאווסקי" זאגט נביאות וואס ס'וועט זיין מיטן נייעם שטאדט - ראט אין ראדאם. ווען ער רעדט ווי אזוי מ'וועט ארויסווארפן די אידען איז זיין פרייד אין לשער. ער קלויבט נחת, שרייבענדיק:

„די וואהלען צו דער זעלבסט-פערוואלטונג אין ר א ד א ם האבען געבראכט א דעבידירענדע מפלה די סאציאליסטען, וועלכע האבען ביז היינט געהאט א מאנאפאל אויף דער שטאטי-שער באלעבאטישקייט. פארדאס האבען איצט געזיגט די קאטוילישע ארגאני-זאציעס.

די ערשטע זיצונג פון נייעם שטאט-ראט איז ערווארט געווארען אין פער-גאנגענעם מאנאט. עס האבען זיך אבער געשטעלט שוועריקייטען אין וועג. דאס זענען די וואהל-פראטעסטען, וועלכע זענען נאכן אונטערזוכען זיי פון דער הויפט-וואהל - קאמיסיע איבערגעשיקט געווארען אין דער וואיעוואדסטווא. עס הערשט די אלגעמיינע איבערצייגונג, אז דער וואיעוואדישער אמט וועט די פראטעסטען אבווארפען, צוזאמענדיג מיט דעם אליין שוין דאס רופען דעם נייעם שטאט-ראט, וועלכער, ווי עס בעהויפטען די זעלבסטפערוואלטונג'ס פאקטארען, וועט זיך צוזאמענקומען אין דער ערשטער העלפט ליפיעץ.

פון די קריסטליך - געזעלשאפטליכע און אזאנישע קרייזען, ווערט מיטגע-טיילט, אז די ראטמענער פון פעראיי-ניגטען קאטוילישען בלאק, וועלען פא-דערען: ענדערען דעם פרעזידענטען-אמט; אבזאגען אלע יודען פון דער ארבייט; שטרייכען די סובווענצען אויף יודישע צוועקען און אויפן רויטען הארצעוש; נישט אנפערטרויען קיין אידען קיין ארבייט אין די מאגיסטרא-טישע אונטערנעמונגען און בעפרייען פון שול - אמבולאטאריום די יודישע דאקטוירים".

דער „וויעטשור ווארשאווסקי" האט נאך א גרעסערע שמחה, ווען ער שרייבט:

„די סאציאליסטען צוזאמען מיט די אידען פיהלען זיך נישט זיכער און ווי ס'געהען ארום קלאנגען, האט פרעזי-דענט גזשעטשנאראווסקי אויף איינע פון די פערזאמלונגען פון פ. פ. ס. אין ראדאם — ערקלערט, אז חיבאלד צווי-שען די פעפעסישע ראטמענער מיט די ראטמענער פון קאטוילישען בלאק וועט נישט קומען צו א פערשטענדיגונג, וועט ער זיך אבזאגען פון דער פרעזידענ-טור. דאס זעלבע זאל אויך טוהן דער וויצע-פרעזידענט אינזש. ראדאמסקי".

מיט איין ווארט, דער „וויעטשור" שמירט זיך אין האניג און פוטער, אז אין ראדאמער מאגיסטראט וועלען פאר-קומען זעהר וויכטיגע ענדערונגען.

מיר זענען שטארק מסופק, צי דער פרעזידענט גזשעטשנאראווסקי און דער וויצע-פרעזידענט ראדאמסקי וועלען זיך טאקע אבגעבען איז דעמיסיע, אוועקגע-בענדיג זייערע שענע פאסטען'ס אנדערע. ביידע זענען, ווי מיר הערען, געזיכערט מיט א לאנגיעהריגע קאדענץ. עס קען טאקע זיין אמת, אז פרעז. גזשעטשנא-ראווסקי וואלט זיך בעסער געווינשען א פערשטענדיגונג און א צוזאמענארבייט מיט'ן אזאן און אויך מיט'ן קאטוילישען בלאק, ווי מיט יודען. נישט אויסגע-שלאסען, אז ער וועט צו זיי אויסשטרע-קען די האנד און מאכען אנ'אפערטע וועגען בשותפות'דיגער מיטארבייט אויפן פארום פון דער שטאדט-פערוואלטונג.

ער וועט עס טהון למען השלום און פאר'ן גוט'ס פון דער שטאדטישערווירטשאפט. ווען דאס וועט זיך איהם אבער נישט איינגעבען, וועט ער בלית-ברירה זיך מוזען אומקעהרען מיט'ן פנים צו דער יודישער זייט, וואו ער קען האבען 10 שטימען צו זיינע 19 און ממילא דערציהען א מעהרהייט.

דער אנטיסעמיטישער „וויעטשור ווארשאווסקי" ווערט שטארק געליינט פון יודען וועלכע האבען פון איהם א גרויסע הנאה, אזוי ווייט, אז ווען מ'פרעגט זיי פארוואס זיי זענען אזעלכע פערברענטע אנהענגער, ענטפערען זיי, אז ס'איז א גוטע צייטונג און ס'איז א פערגעניגען צו ליינען.

יא ס'איז א „פערגעניגען" פאר די מאש-קעס ווען מען שפייט זיי אין פנים...

• • •

אין די יודישע געזעלשאפטליכע קרייזען טראגען זיך שמועות, אז ס'וועט היינט נישט זיין קיין יודישער לאווניק. דאס זאל זיין דערפאר, וואס נישט די דריי בירגערליכע יודישע ראטמענער און נישט

די 7 פראלעטארישע ראטמענער בילדען נישט מיט זיך קיין גענוגענדע צאהל צו קענען האבען אנ'אייגענעם לאווניק. פרי-הער האט מען גערעדט, אז די 7 ראטמע-נער פון בונד, פראפ. פעראייניגען און האנדוועקער פון רוויינסקא 3, וועלן יא האבען א לאווניק. פון וואגען דער לעצ-טער קלאנג נעמט זיך, אז ס'האט זיך איצט נסענדערט און 7 ראטמענער איז נישט קיין גענוגענדע פראפארץ אויף דער פערטיילונג פון די 5 לאווניקעס — דאס איז אונז נישט נסנוי בעוויסט. אזוי רעדט מען לעצ-טענ'ס און נאך מעהר: לויט די זעלבע קלאנגען, זאל זיך האבען געווענדעט פרע-זידענט גזשעטשנאראווסקי צים בונד, אז ער זאל רעזיגנירען פון אנ'אייגענעם לאוו-ניק און זיינע שטימען אבגעבען פאר פע-פעסישע לאוויקעס, וואס קענען ד'אן דערגרייכען א צאהל פון דריי אויף 5. דער בונד האט דעם פארשלאג נישט אנ-גענומען און בעשלאסען צו ווענדען זיך צו די דריי יודישע בירגערליכע ראטמענער זיי זאלען בעת דער אויסוואהל פון לאוו-ניקעס שטימען מיט איהם פאר א בונדי-שען לאווניק.

דאס אלץ גיבען מיר אויפ'ן גרונד פון קלאנגען.

אנדערע ווייזען אן אויף דער עווענ-טועלעטעט, אז די פ. פ. ס. זאל גאר העלפען צו דער אויסוואהל פון א יודי-שען לאווניק, פערשטעהט זיך א סאציא-ליסטישען. אין פאל ווען די 7 ראטמע-נער פון בונד, פראפ. פעראייניגען און האנדווערקער וועלען זיך ארויסשטעלען פאר א נישט גענוגענדע צאהל, וואס זאל קענען אליין וועהלען א לאווניק, נאר עס וועט נויטיג זיין 8 — דאן וועט פ. פ. ס. אוועקגעבען איהרע א שטים פאר די יודישע סאציאליסטישע ראטמענער, געבענדיג זיי די מעגליכ-קייט אויף צו בעקומען אן אייגענעם לאווניק. אזוי ארום וועלען די 7 סא-ציאליסטישע יודישע ראטמענער נישט ברויכען אנקומען צו דער טובה, פון די יודישע בירגערליכע ראטמענער.

לויט די זעלבע קוועלען, קומט אבער פאר אנ'אינערליכער שטרייט ביי די יודישע פראלעטארישע ראטמענער גופא ארום דער קאנדידאטור פון יודישען לאווניק. אין דער פראגע איז מען נאך נישט געאייניגט און ס'געהט אן ביז יעצט א גרויסע חלוקי-דעות.

אז מען פערשפילט צו אידען — איז מען זיך נוקם מיט שטיינער און קלעפ.

צוויי ספארט-קלובען האבען דעם פאריגען זונטאג געשפילט א פוטבאל-מעטש אין אלטען גארטען.

דאס זענען געווען די ארבייטער-מאנשאפט פון „יוטשניא" אין ראדאם און „קארדיאן" פון בליזשין.

ביידע מאנשאפטען האבען צווישען זיך געפיהרט אנ'אמביציעזען קאמף, ווייל דער מעטש איז געווען א פער-מעסט וועגען עררייכען די מייס-טערשאפט פון קלאס „בע" פון ראדא-מער אונטער-קרייז.

אויפן ספארט-פלאץ אין אלטען גאר-טען האט באלד פון אנהויב-אן גע-הערשט א גערייצטע שטימונג. מיט „קארדיאן" זענען מיטגעקומען א גרוי-סע צאהל אנהענגער פון ראדאם און בליזשין, וועלכע האבען דורכאויס גע-וואלט, אז „יוטשניא" זאל פערשפילען און בעזיעגט ווערען פון „קארדיאן".

ס'איז נישט געווען בעזונדערס אנגע-נעהם פאר די יודישע בעזוכער צו גע-פינען זיך אויפן פלאץ. קודם כל האבען קליינע לאבוזעס צעשלאגען יודישע יונגעלייט און דערנאך ווען דער מעטש האט זיך אנגעהויבען, האט מען כסדר געקענט הערען אויסרופען פון יענע „איידעלע" לייט צו די פוילישע שפי-קער: צעברעכט זיי די פיס!

דאס האט מען געמיינט די שפילער פון „יוטשניא", וועלכע האבען זיך אבער גארנישט געמאכט פון דעם, נאר פער-קעהרט: אריין אין נאך א גרעסערע אמ-ביציע און גענומען שיסען איין גאל נאכ'ן צווייטען, אזוי, אז מ'האט שוין געקענט אבצעהלען 4 אויף 0. דאס האט נאך מעהר אויפגערעגט דער אנטיסע-מיטישער חברותא, וועלכע האט פשוט געקריצט מיט די ציינער. „יוטשניא" האט הערליך געשפילט און טראץ דער העצע-רישער שטימונג, וואס האט געקענט דערפיהרען, אז גישט איין יודישער שפילער זאל אראב מיט אנגעבראכענע ביינער — האט זי זיך דאך נישט פער-לוירען און געוויזען, אז מיט כוליגאניזם איז מען נאך נישט קיין זיעגער.

ערשט אין לעצטען מאמענט האט „קארדיאן" אבגעראטעוועט 2 גאלען, אבער יוטשניא איז דאך ארויס מיט א נצחון: 2 : 4.

פארדאס האט מען זיך נוקם געווען אין יודישען זיעג דערמיט, וואס א באנדע לאבוזעס האט בעווארפען די יודישע צושויער מיט גרויסע שטיינער און עטליכע יודען האבען בעקומען גוטע קלעפ.

אר.

ŻĄDAJCIE TYLKO „RIKSZA" GUM..? JEDWABNE

י. ב. שטריימאן

י ו ל י

מיין זלמנ'קע

די זילבערנע בעריאזע
זי שאקלט זיך צו פרום;
אויפ'ן פעלד די קאזע
א פריילעכע טאנצט ארום.

און דאס יונגע הענדל
טוט זיך אן א פענדל
א פענדל אויפן קאפ
און שפרונגט ארום: האפ - האפ

דער נאכטיגאל גענומען
האט וויקלען צו זיין שטום;
וואקסען שוין די בלומען
אויפ'ן פעלד איצט קרום.

פעטע ווי די קיהנדלעך
לויפען ארום די הינדלעך
און עסען — א געוואלד,
אז עס שטוינט דער וואלד.

די קו פארדרייסט איהר ווידל
זי האט דערפילט דעם געס;
עס רייסט אראפ דאס קליידל
די זון פון לעצטען בעז.

און די בלויע ליליעס
האבען זייערע פיליעס
פיליעס זיך צעשטעלט
אויף דער שיינער וועלט.

מיין ערשטע מפלה...

דערציילט פון א ליטעניק

פון י. אבערזשאנעק

הערט יודען, וואס איך וועל אייך דערציילען. איך שווער אייך ביי בארד און פאות און ביי אלעם הייליגען, אז דאס איז נישט קיין אויסגעטראכטע מעשה נאר אמת פון אנהויב ביז'ן סוף.

הערט די מעשה מיט קאפ.

ווי איהר ווייסט, בין איך אן אלטער ליעטניק. זייט מיין יודענע איז צום שכל געקומען ד. ה. נאך דעם ווי זי האט מיך געכאפט אויפ'ן שטריקעל, איז זי א ליעטניטשקע, און אז זי איז א ליעטניטשקע בין איך א ליעטניק. נישטא איין ליעטניסקע ארום ראדאם וואו איך האב שוין נישט געוואוינט. יעדען זומער דינגט זי אן אנדערע ליעטניסקע. דאכ איז דערפאר, ווייל מיין יודענע האט ליב א „זמיאנע".

היי-יאהר האט זי נישט געהאלטען ביי פאהרען. מ'איז חיי-יאהר — האט זי געזאגט — נישט זיכער... די מלחמה הענגט אין דער לופטען... מ'קאן נישט וויסען, וואס דער מארגען קאן ברענגען.

אזוי האט זי געזאגט, און איך בין געווען נישט שטארק צופרידען דערפון. א גאנץ יאהר ווארט איך אויף מיין אורלויב. און באמת איז דען דא פאר א מאן א בעסערער „אורלויב", ווען דאס ווייב ווערט אפגעשיידט פון דעם מאן אויף אויף א צוויי, דריי חדשים? קען זיך דען א מאן ווינשען עפעס בעסערס, עפעס באקוועמערס, ווי עס

איז די שטרויענע אלמן-צייט? דאס איז דאך די שענסטע, די גליקליכסטע, די פרייליכסטע צייט אין דעם פאר'חושך'טן, פארפינסטערטען, פאריאגטען און איינ-געשפאנטען פארהייראטען לעבען. אין דער צייט איז דער מאן א פרייער מענש, אן אויפגעבונדענער, א באפריי-טער, א דערלייזטער. ווי נאר איהר זעהט אייער יודענע אויף דער צווייטער זייט ראגאטקע, פיהלט איהר, אז איהר זענט ארויס מעבדות לחרות, מיגון לשמחה. יעדער וואכען-טאג איז ביי אייך א יום-טוב. דער יום-טוב פון „זמן שמחתנו" — דאס איז די נדעסטע שמחה פון אונזער קלאגעדיגער מענע-רישער מענשהייט.

דערפאר, אז מיין יודענע האט גע-האט בדעה היי-יאהר צו בלייבען אין דער היים, האב איך איהר געגעבען צו פארשטיין, אז זי איז אין א טעות:

— גיי שוין גיי, כאטשעלע, איך פארזיכער דיר, אז ס'וועט גארנישט זיין. ס'איז „ויעלקא כמורא און מאלי דעשטש" — זיי סטראשען בלויז די געננ... וועסט זעהן כאטשעשי, אז ס'וועט אריבער בשלום און וואו וועסטו זיך ארומדרייען אין דער ראדאמער דושנעקייט א גאנצען זומער. פאלג מיך, ס'איז שוין איצט אין די דערפער נאך די כפרות. מ'דינגט איצט גאנ-צע פאלאצען מיט וושעלקע וויגאדעס פאר גאר ביליג. אט האסטו געלד און פאהר דינגען א ליעטניסקע.

און ווי זאגט איהר? אז מען זוכט געפינט מען, און מיין יודענע האט טאקע געפונען א ליעטניסקע, א פאל-לאץ, מיט אן אשקלאנע ווערענדע, מיט א זאגייניק אונטער דער נאז.

דערהערט, אז מיין יודענע האט גע-דיגגען אזא „נגידישע" ליעטניסקע, בין איך געווען זעהר צופרידען, און, אז איך האב מיין ליעטניטשקע געזעהן אויף דער באהן, האב איך אויפגעהויבן די הענט צום הימל און מיט גרויס כוונה געזאגט:

— „ברוך שפטרנו" — געלויבט און געהייליגט איז דיין נאמען, וואס איך האב אראפגעשפטר'ט אן עול פון קאפ. ענדליך בין איך געווארען א פרייער מענש, א „וואלני פטאשעק"!... איצט קומט די שענסטע צייט אין מיין פאר-ווייבערישטען לעבען!...

פון דער באהן בין איך גלייך אוועק אין פארק, אהעקגעזעצט זיך אויף א באנק, פארדרייכערט א פאפיראסעל, פארלייגט איין פיס אויפן אנדערען.

יאך האב געכאפט א בליק אויף די שפאצירענדע פארלעך און געטראכט האב איך מיר:

— ווי שיין איז גאט וועלטעלע!... ווי גוט איז צו זיין א פרייער מענש.

האב איך מיך טאקע די ערשטע וואך געפיהלט גליקליך, זארגלאז. דעם מעת-לעת האב איך מיר איינגעטיילט אויף אזא אופן:

אהיימגעקומען בין איך אייביג צו-מארגענס. ד, ה. ווען עס איז שוין גע-ווען גרויסער טאג. דאס האב איך גע-טוהן, כדי כ'זאל „אשטשענדזען" עלעק-טריע... געלייגט האב איך מיך אין אנ-געטועכץ. דאס האב איך אויך געטון מים אן אויסרעכענונג: כדי אינדערפרי זאל איך מיך נישט דארפען אנטאן, און נישט דארפען צובעטען און אויסבעטען.

אויפגעשטאנען בין איך צום מיטאג. דאס האב איך אויך געטון מיט אן אויסרעכענונג: כדי כ'זאל מיר איינ-ברענגען פריהשטיק.

מיטאג האב איך געגעסען ערשט פארנאכט. דאס האב איך אויך געטון מיט אן אויסרעכענונג: כדי כ'זאל מיר איינברענגען א נאכט-עסען.

אזוי האב איך פערבראכט די ערשטע וואך גליקליך און צופרידען. כ'בין מיר געשלאפען אין אנטהועכץ, האב מיר איינגעברענגט פריהשטיקען און נאכט-עסענס. כ'בין אהיימגעקומען אייביג צו-מארגענ'ס — און עס איז מיר געווען גוט און וואויל. אזא וואילטאג אויף אלע ליעטניקעס געזאגט געווארען!..

אבער ווי זאגט איהר? דאס גוטע איז נישט אייביג, און, אז ס'איז אויפגעלייגט אן אומגליק, קומט עס צו הויז און צו היים. און מיר איז טאקע אויפגעלייגט געווען אן אומגליק, אן אומגליק וואס האט צעשטערט מיין גליקליכע סלאמיאנע ווראווסטווע. און געשעהן איז עס טאקע באלד די ערשטע וואך, צום ערשטען ארויספאהר, הייסט עס. הערט, וואס עס איז מיט מיר געשעהן:

דעם ערשטען פרייטאג, איך בין גע-שטאנען רייזע-פארטיג צום ערשטען ארויספאהר. דער טשעמאדאן איז געווען געפאקט מיט א געשאכטען עוף. מיט א צחיי-קילאדיגען קארפ, וואס האט נאך געצאפעלט אין דער וואליזקע. איצט געבעקס: א פריש-געבאקענעם פוטער-קוכען, געפיהלטע קיכלעך, לעקיך, א פלאש וויין, א חוץ א ביסעל „סלארי-טשע": צוקערלעך, קארמעלקעס, שאקא-לאדקעס פאר מיין כאטשעלען דאס הארץ צו דערכאפען... נו, און א ביסעל פרוכטען: פרישע קארשען, טרוסקאווקעס, פאזשאמקעס, און אגרעס אויף קאמפאט. איצט א ביסעל גרינצייג: מיירלעך, פיעט-רישקע צו פארבראקען דאס שבת-יאכל און אנדערע גוטע זאכען וואס א ליעט-ניק מוז געדענקען מיטצונעהמען ווען ער פאהרט ארויס אויף שבת צום ווייב.

אין מיטען דערינען, ווען איך בין שוין געשטאנען רייזע-פארטיג מיט דעם באגאזש, בין איך געבליבען שטעהן א צעטומעלטער:

— ווי הייסט דער ווירט אין גרויס איילעניש, האב איך פערגעסען מיין יו-דענע צו פרעגען, ווי עס הייסט דער

סענסאציאנעלער פראצעס אין ראדאמער קרייז = געריכט.

10 אנגעזעהענע יוד. סוחרים אונטער א שווערע בעשולדיגונג — 3 טעג האט זיך געצויגען דער פראצעס — 9 זענען פער' משפ'ט געווארן און איינער איז געגאנגען פריי — צוויי הויפט-בעשולדיגטע, איין קריסט און איין יוד: גאלינסקי און גאלדפארב.

אין דעך היגער תפיסה זענען זינט א האלב יאהר געזעסען עטלעכע אנגעזעהענע יודישע סוחרים. זייער ארעסט האט בשעתו ארויסגערופען אין שטאט א גרויסע סענסאציע. דער ארעסט שטעהט אין צוזאמענהאנג מיט אנ'אפערע וואס איז אויסגעפיהרט געווארען אין דער בעקאנטער פירמע „פארסא". די דירעקציע פון אט דער פירמע האט זיך דורך א צופאל דערוויסט, אז ס'ווערען בעגאנגען סיסטעמאטישע גניבות, דורך איהר מאגאזינער גאלינסקי.

היינטיגע וואך, מאנטאג, איז פארגעקומען דער פראצעס אין קרייז-געריכט. אויף דער בעשולדיגונגס-באנק זענען געזעסען: וולאדיסלאוו גאלינסקי, יואל גאלדפארב, דוד זיידענוועבער, אב. זיידענוועבער, שלמה זימאן. חיה רויזע קופערערד, ישראל יצחק נוסבוים, יצחק גאלדבראך, ישראל ראזענצווייג (ווינער) און משה שמואל גאלדפארב

הוץ גאלינסקי, זענען אלע איבריגע בעקאנטע פארבען-סוחרים אין ראדאם.

לויט דעם בעשולדיגונג'ס-אקט, וועלכער ווערט פארגעליינט אויפן פראצעס, שטעלט זיך פאר די אפערע אט ווי אזוי:

אין שערפיען 1938 האט זיך צום דירעקטאר פון דער פארבען-פאבריק „פארסא" — אינזש. מאוריצי טענצער, געווענדען א געוויסער משה לעווי, א יונגער סוביעקט אין געשעפט פון חיה רויזע שנור-קופערערד, און דערצעהלט, אז זיין ברויט-געבערין פיהרט עפעס נישט קיין כשר'ען האנדעל מיט די אויסארבייטונגען פון דער פירמע „פארסא". דערביי האט ער צוגעגעבען, אז אין די דאזיגע נישט עהרליכע טראנזאקציעס, איז פערמישט דער אייגענטימער פון א פאפיר-געשעפט, יואל גאלדפארב, וועלכער העלפט דערין זיין שפאווא און אלץ ווערט ערלעדיגט דורך זיין האנד.

דירעקטאר טענצער האט באלד גערופען דעם פערטרעטער אויף ראדאם, מאטעק בירענבוים און ביידע זענען אוועק צו גאלדפארבען אויספארשען דעם ענין. דער לעצטער האט אין תחילת זיך געקווענקעלט, אבער ווען די ה"ה טענצער און בירענבוים האבען איהם פערשפראכען, אז ס'וועט איהם גא־נישט געשעהן, אויב ער וועט זאגען דעם אמת — האט ער אויסגעזאגט דעם סוד, אז מען גנב'עט כסדר סחורות אין די מאגאזינען פון „פארסא" אויף גרויסע ס׳מעס און דאס אלץ גיעט ארויס פון דער פאבריק נישט קיין אנדערער ווי דער מאגאזינער וולאדיסלאוו גאלינסקי. בשעת מעשה ווי מ'האט אזוי געפירט דעם פערטרויליכען געשפרעך, זענען זיי געוואהר געווארען, אז גאלינסקי האט שוין ארויסגעגעבען סחורות פאר העכער 12 טויזענד זלאטעס.

טענצער איז דאן אוועק אין ביורא און האט גענומען אויפן פערהער דעם מאגאזינער, וועלכער האט אין אנפאנגס געפרובט לייקענען שטיין און ביין, נאר ערשט ווען ער איז צוגעדריקט געווארען צו דער וואנד האט ער אנגעהויבען שיטען: אזוי האט ער ערקלערט, אז דערצו האט איהם צוגערעדט יואל גאלדפארב, וועלכער איז געווארען פערמיטלער צווישען איהם און א רייהע פארבען-סוחרים.

דער אופן ווי אזוי די גניבות זענען אויסגעפיהרט געווארען איז געווען אזעלכער:

ס'איז געקומען א סוהר און געמאכט א בעשטעלונג אויף א קליינע סומע. גאלינסקי אלט דער מאגאזינער, וואס גיט ארויס די סחורה, האט אויפן סמך פון דער בעשטעלונג ארויסגעגעבען אויף א פיעל-גרעסערע סומע, וויפיעל די פאקטישע בעשטעלונג האט בעטראפען. דערביי האט ער אויסגעשריבען א רעכנונג פארן סוחר לויט דער סומע, וואס ער האט בעשטעלט אין דער פאבריק.

גאלינסקי. בעת זיינע ערקלערונגען וועמען אלץ ער האט ארויסגעגעבען סחורה, האט אלזא געמאכט אזא חשבון:

דוד זיידענוועבער'ן אויף א סומע פון 2700 זל; אב. זיידענוועבער'ן פאר 2105 זל; שלמה זימאן פון זוואלין פאר 2771 זל; היה רויזע קופערערד פאר 662 זל; ישראל נוסבוים פאר 2869 זל; גאלדבראכ'ן פאר 853 זל; ישראל ראזענצווייג'ן פאר 279 זל.

אויפן זוהן פון גאלדפארב'ן, דעם 20-יעהריגען משה שמואל גאלדפארב האט גאלינסקי אנגעוויזען, אז ער האט אופ'ן פערלאנג פון זיין פאטער געפעלשט א בעשטעלונג פאר שלמה זימאן און אויך נאכגעמאכט זיין אונטערשריפט בכדי ארויסצובעקומען סחורה פון „פארסא".

אין בעשולדיגונג'ס-אקט ווערט ווייטער געזאגט:

ווען מ'איז געקומען אין די דערמאנטע געשעסטען קאנטראלירען די סחורות פון „פארסא" האט מען אנגעטראפען אויף גרעסערע זאפאסען „פארסא"-אויסארבייטונגען, וועלכע זענען נישט געווען פערנאטירט אין דער פאבריק אלס בעשטעלונגען. היות אבער ווי טענצער האט צוגעזאגט גאלדפארב'ן, אז ער וועט איהם נישט זעצען, האט ער געוואלט, אז די סוחרים זאלען דעקען דעם שאדען און ס'וועט זיין שטיל. די סוחרים זענען דאס נישט נאכגעקומען און דאן האט טענצער די גאנצע זאך איבערגעגעבען דער פראקוראטור, וועלכע האט פעראָרדענט אלע אויבענאויסגערעכענטע סוחרים צוזאמען מיט גאלינסקי איינצוזעצען אין תפיסה און פערפיהרט געגען זיי א קרימינעלען פראצעס.

דער הויפט-העלד פון דער אפערע גאלינסקי, איז זיך מודה צו אלע פארוואורפען, וואס ווערען איהם געמאכט אין בעשולדיגונג'ס-אקט און ער פערענטפערט זיך, אז דערצו האט איהם אנגערעדט יואל גאלדפארב. ער האט זיך נישט געקענט אבזאגען פון אזא זייטיג פערדינסטעל, ווייל ער האט זיך געפונען אין שווערע מאטעריעלע בעדינגונגען צוליב דער קראנקהייט פון זיין פרוי און מוטער.

דער בעשולדיגטער יואל גאלדפארב אין זיין ערקלערונג פאר'ן געריכט, איז קאטעגאריש מכחיש, אז ער האט גאלינסקי צוגערעדט צו אזעלכע מיסברויכען. פערקעהרט, גאלינסקי האט זיך צו איהם געווענדעט אנצוקניפען מיט איהם געשעפטליכע בעציהונגען. ער איז איינגעגאנגען דערויף, ווייל ס'האט איהם געדראהט אנ'עקסמיסיע פון געשעפט און פון דער וואהנונג און חוץ דעם זענען קראנק געווען זיין פרוי און זוהן.

די איבריגע האבען זיך נישט מודה געווען אין קיין שום פערברעכען, פעסטשטעלענדיג, אז זיי האבען דאס געטהון אין דער פולער זיכערקייט, אז זיי קויפען אויף אנ'עהרליכען וועג. זיי האבען זיך אבסאלוט נישט אבגעגעבען קיין רעכנונג און ס'איז זיי נישט איינגעפאלען צו קלערען, אז זיי האנדלען - איין גע'גנב'עטע סחורות. זיי האבען ערקלערט אז גאלדפארב האט זיך זיי פארגעשטעלט אלס סוב-אגענט פון „פארסא" און אלס דער וועמען עס קומט געלד פאר שרייב-מאטעריאלען אין „פארסא", וועלכע צאהלט איהם מיט איהרע סחורות. און אזוי ווי גאלדפארב איז געווען א בעקאנטער סוחר, האבען זיי טאקע צו איהם געהאט צוטרוי און געקויפט מיט עטליכע פראצענט ביליגער, ווי אין דער פירמע.

ארום דעם עדות-זאגען פון מאטעק בירענבוים איז געגאנגען א געפעכט פון די אדוואקאטען, וועלכע האבען איהם גענומען אויף א שטארקען פערהער. די אדוואקאטען האבען אנגעוויזען, אז דער פארשטעהער פון „פארסא" איז א לענגערע צייט נישט געקומען אין געשעפט פון דער בעשולדיקטער שנור-ראווא, ווייל זי האט געהאט צו איהם א פרעטענסיע, וואס ער, בירענבוים, אלס זאקקענער פון אוזשאנד סקארבאווי, האט איהר געטוהן אנ'עוולה און דעריבער האט זי טאקע דאמאלס געקויפט סחורות ביי גאלדפארבען. די אדוואקאטען האבען דורך א רייהע געשטעלטע פראגען צו בירענבוימען, פעסטגעשטעלט, אז אין „פארסא" האט מען געגעבען די קליענטען פערשידענע ראבאטען. און הגם בירענבוים האט בשום אופן נישט געוואלט ענטפערען דעם אדוו. פעניגשטיין, וואסערע אונטערשיידען און די ראבאטען זענען, פון דעם בעסטען ביז דעם ערגסטען קליענט, האבען ווי אנגעוויזען, אז אויב בירענבוים אלס „פארסא"-פארשטעהער האט ערטיילט פערשידענע פראצענטער, איז נישט זיכער, צו די סחורות געקויפטע ביי גאלדפארבען זענען נישט געווען טייערער, ווי ביי בירענבוים, וועלכער האט געקענט געבען גאר גרויסע ראבאטען.

דער דירעקטאר פון „פארסא" ד"ר קלאנאווסקי האט נישט בעלעסטיגט די בעשולדיקטע אין זיין עדות-זאגען.

מיט א שטארקע בעשולדיגונג'ס-רעדע איז ארויסגעטרעטען פראקוראר קאסטושעווסקי, וועלכער האט גאר שטארק בעשולדיקט גאלדפארבען, פאדערענדיק פאר איהם א הארבען אורטייל.

די אדוואקאטען גלאגיער און זדזשיטאוויעצקי, וועלכע האבען פערטיידיקט גאלינסקי און גאלדפארבען, האבען זיך בעמיהט צו דערווייזען, אז זייער שווערע מאטעריעלע לאגע האט זיי דערברענגט צו דעם פערברעכען און דעריבער האבען זיי געבעטען א מילדע שטראף.

די אנדערע אדוואקאטען האבען אין זייערע לענגערע רעדעס זיך אבגעשטעלט דערויף, אז די סוחרים האבען געקענט האבען צוטרוי און גלויבען גאלדפארבען. דערביי איז אויך נישט דערוויזען געווארען פאר וועלכע פרייזען עס זענען די סחורות פערקויפט געווארען דורך גאלדפארבען און דעריבער קען קיין רייד נישט זיין, אז די סוחרים זענען פאסער'ס און מען דארף זיי בעפרייען.

אדוו. זיגמונט וואשילעווסקי האט זיך ספעציעל פערנומען מיט דער פערזאהן פון דעם פארשטעהער פון „פארסא", מאטעק בירענבוים, וועלכער האט זיך לויט איהם בלויז געוואלט ארויסדרעהען, נישט אנגעבענדיג אויף די פראגען פון אדוואקאטען די פראצענטער, וועלכער ער גיט די קליענטען, בכדי פערזענליך נישט צו ברענגען פאר זיך קיין שאדען ביי זיין פירמע. ער האט אויך דערמאנט וועגען זיין האנדלונג בנוגע דער שנוראווא, און אנווייזענדיג דערביי, אויף די קליינע שולד פון זיינע צוויי קליענטען, גאלדבראך און נוסבוים, האט ער פאר זיי געבעטען א מילדען אורטייל.

אין לעצטען ווארט האט גאלינסקי ערקלערט, אז, ער האט זיך נישט גערעכט, אז אזוי שנעל נאך דעם ערשטען זיינעם פראצעס (פאר דעפראודאציעס אנדערטהאלבען יאהר תפיסה מיט אבלעגען די שטראף) וועט קומען דער צווייטער. ער האט זיך געלאזט אפרעדן, ווייל, ער איז... שוואך אויפן קאפ נאך דער מלחמה, אין וועלכע ער האט גענומען אנטייל. ער בעהט א מילדע שטראף. די אנדערע בעשולדיקטע האבען פארגעשטעלט זייער טרויעריגע לאגע און געבעטען צו בעפרייען זיי.

גאר ריהרענד איז געווען דאס לעצטע ווארט פון יונגען בעשולדיקטען משה גאלדפארב. מיט טרעהרען אין די אויגען האט ער געזאגט: מיין מאמע איז שווער קראנק, מיין ברודער ליגט אין שפיטאל אלס סוכאטניק, דער טאטע זיצט אין קרימינאל און איך ברויך איצט געהן דינען אלס זעלנער: ווער אלזא וועט בלייבען אין דער הייב? האט אויף אונז רחמנות און בעפרייט אונז.

זיינע ווערטער האבען ארויסגערופען טרעהרען ביי פיעל אנוועזענדע אויפן זאהל.

אין 3-טן טאג פון פראצעס, מיטוואך 1 א זייגער האט דאס געריכט, אונטער דעם פארזיץ פון ריכטער מאלישעווסקי ארויסגעטראגען דעם פסק - דין, לויט וועלכען עס זענען פעראורטיילט געווארען:

1) וולאדיסלאוו גאלינסקי אויף 3 יאהר תפיסה מיט פערלירען די בירגערליכע רעכט אויף 5 יאהר.

2) יואל גאלדפארב אויף 3 יאהר יאהר תפיסה און פערלירען די בירגערליכע רעכט אויף 5 יאהר.

3) דוד זיידענוועבער אויף אנדערטהאלבען יאהר תפיסה, 200 זלאטעס און פערלירען די בירגערליכע רעכט אויף 3 יאהר.

4) א. זיידענוועבער אויף אנדערטהאלבען יאהר תפיסה. 200 זלאטעס געלד-שטראף און פערלירען די בירגערליכע רעכט אויף 3 יאהר.

5) שלמה זימאן אויף אנדערטהאלבען יאהר תפיסה, 200 זל. און פערלירען די רעכט אויף 3 יאהר.

6) חיה רויזע שנור-קופערערד 1 יאהר תפיסה, 100 זלאטעס און פערלירען די רעכט אויף 3 יאהר.

7) ישראל נוסבוים אויף אנדערטהאלבען יאהר תפיסה, 200 זלאטעס און פערלירען די רעכט אויף 3 יאהר.

8) יצחק גאלדבראך אויף 1 יאהר תפיסה, 100 זל. און פערלירען די רעכט אויף 3 יאהר.

9) ישראל ראזענצווייג איז פריינעשפראכען געווארען.

10) משה שמואל גאלדפארב אויף 6 חדשים תפיסה.

די שטראף איז אבגעלעגט געווארען: שלמה זימאנ'ען, חיה רויזע שנור-קארפערערד, ישראל נוסבוים, יצחק גאלדבראך, משה גאלדפארב.

דאס געריכט האט אויך אפגעלעגט די שטראף די ברידער זיידענוועבער אבער מיט'ן בעדינג אז דוד זיידענוועבער וועט בעצאהלען דער פירמא „פארסא" 1300 זלאטעס און א. זיידענוועבער אז ער וועט בעצאהלען 1850 זלאטעס.

במשך דער גאנצער צייט פון פראצ-

(סוף זייט 6)

חירס פון דער חיליע. וואס טהוט מען? ווי אזוי פאהרט מען עס ווען מען ווייס נישט ווי דער ווירט הייסט? די ליעטניסקע איז דאך א גאנצע מדינה. וואס טהוט מען? ווי אזוי וועל איך געפונען די חילע, אז איך ווייס נישט קיין שמו?

בין איך געשטאנען און געטראכט, כ'בין געווען אין גרויס פארלעגענהייט. דערווייל ווערט שפעט, דער זייגער רוקט זיך. עס איז שוין פארנאכט, אבער פאהרען מוז מען. איך וועל דאך נישט בלייבען שבת אין ראדאם. וואס פאר א תירוץ וועל איך האבען פאר מיין ווייב. דעם ערשטען שבת נישט קומען? וואס וועלען ווייבער זאגען. מיין יודענע וועט זיך דאך באגראבען פון חרפה. זי קאן דאך נאך חלילה פארלירען דעם אטעם פון אויפרעגונג!..

האב איך באשלאסען: איך פאהר! זאל זיין וואס עס וויל. איך מוז פאהרען. אי, וואס וועל איך טהון אין דארף? איך ווייס דאך נישט ווי דער ווירט הייסט? ווי וועל איך מיך אהינטהון פרייטאג פארנאכט מיט אזא אנגעשטאפטע, אנגעפראפטע וואליזע? אבער צו וואס דאס קלערען, צו וואס דאס טראכטען, אפשר? אפשר, וועל איך טרעפען, אפשר וועל איך זי געפונען.

בין איך אוועק צו דער באהן, געכאפט א בילעט און הלוך משה מרדכי אין וועג אריין.

איך קום אהין. כ'הייב אן צו וואנדערען מ'ווילע ל'ווילע. ס'איז שוין פארנאכט, מ'צינדט שוין אן ליכט און איך וואנדער. איך שלעפ מיך מיט דער שווערע וואליזע און א נעכטיגער יום. קוק אריין אויף יעדע ווערענדע, אין יעדער שטוב. איך פרעג מיך ביי ווייבער, איך משל אפ מיין יודענע:

— ווייסט איהר נישט, וואו עס וואוינט דא א יודענע, א הויכע, א דארע, כמעט א בלאנדינקע. זי הייסט כאוטשע און האט א קורצען אטעם — ווייסט איהר נישט וואו עס וואוינט אזא יודענע?

האבען אלע געצויגען מיט די פלייצעס:

— ווי הייסט דער ווירט?

— א שיינעם דאנק אייך. ווען איך וואלט געוואוסט ווי עס הייסט דער ווירט, וואלט איך דאך אייך נישט געפרעגט.

עס איז געווארען שפעט. אין די שטובען האט מען געזונגען זמירות. עס האט געשמעקט פרישע געפיהלטע פיש — און איך וואנדער מיט מיין טשעמאדאן מבית לבית, יעדען פרעג איך:

— וואו וואוינט מיין ווייב?..

געזעהן, אז ס'איז ביטער, אז קיינער ווייסט נישט וואו עס וואוינט מיין ווייב, בין איך געפאלען אויף א פלאן: איך וועל גיין פון איין ווילע צו דער צווייטער און שרייען אויף א קול:

— כאוטשע!.. כאוטשע!.. איך וועל אזוי לאנג גיין און שרייען, ביז איך וועל צוקומען צו מיין ווילע. האב איך טאקע אזוי געטהון.

צוקומענדיג צו א שיינע ווילע מיט אן „אשקלאנע" ווערענדע מיט א פאר שוויק-באד-בעזימלעך פאר די פענסטער, האב איך גענומען שרייען.

— כאוטשעלע! כאוטשעלע! כאוטשעשי!...

איז טאקע געקומען ארויסצולויפען א יונג שיין ווייבעל מיט א פייער רויטען שלאפראק:

— פראשעו! — האט זי מיר געקוקט גלייך אין די אויגען אריין.

— ווי הייסט איהר? — האב איך זי געפרעגט.

— כאוטשא! כאוטשא. פראשען פאנגא!...

— יא, כאוטשא, אבער נישט די כאוטשע.

בין איך געגאנגען ווייטער. ביי דער צווייטער ווילע האב איך ווידער גענומען שרייען:

—כאוטשא! כאוטשעלע! כאוטשעשי!..

איז ווידער ארויסגעלאפען א נידעריגע, דיקע יודענע מיט א טאפעלטען גווידער, מיט א פיערקאנטיגען דעקאלט.

— פראשעו.. פאן מניע וואלאז — האט זי מיט א שמייכעלע געפרעגט.

— ווי הייסט איהר דען?

— כאוטשא!

ביי א דריטער ווילע, האב איך ווידער געשריגען: כאוטשא. כאוטשעלע כאוטשעשי. איז געקומען צו פליהען א יונג שעהן מיידעל, א ברונעטקע מיט פלאם פייערדיגע אויגען, האט פון ווייטענס געפאטשט מיט די הענט:

— מאניעקו.. מאניוש קאכאני!..

— זייט מוחל, פיניענקע — האב איך געענטפערט — איך הייס נישט מאניוש. איך הייס משה מרדכי און איך זוך מיין יודענע כאוטשען, א הויכע, א דארע, כמעט א בלאנדינקע מיט א קורצען אטעם.

— כ־א־וו־ט־ש־א — האט זי געענטפערט א טרויעריגע — „מישלאלאם זשע טא מאי מאניוש פשייעכאל"..

הקיצור, וואס זאל איך אייך דערציילען. א גאנצע נאכט האב איך געוואנדערט פון איין ווילע צו דער אנדערער. ביי יעדע ווילע האב איך געשריגען: כאוטשא, כאוטשעלע, כאוטשעשי, און ווען איך האב פארטאג ענדליך געפונען מיין כאוטשען, האב איך ארום זיך געהאט א גאנצע ארמעע כאוטשעס. פון יעדע ווילע איז ארויס א כאוטשע, יעדע האט געמיינט, אז איך רוף איהר. בין איך צו מיין יודענע געקומען שבת פארטאג ארומגערינגעלט מיט פופציג כאוטשעס, און, מיין כאוטשע איז געפאלען אין חלשות.

איזהר הערט יודען, איך שווער אייך, אז די מעשה איז נישט קיין אויסגעטראכטע. די מעשה איז אמת. איהר האט א ברירה נישט צו גלויבען.

■■■■■

מאיר הערץ

מענדעל קוקט און שווייגט — ווי זיין רחל ווערט פערשווינדן

פון דער סעריע «די פוילישע פּאָוסטאַניע»

XXV

מ'האָט צוריק אויפגעשטעלט די פיהר, איינגעשפּאַנט די פערד, מענדעל'ס ווייב און קינדער האָבען זיך ארויפגעזעצט און מ'האָט אָנגעהויבען ריהרען פון אָרט, נאָכן אָבשטעהן אַ האַלבען טאָג אין וואַלד. חיה רויזעל האָט צוגעטול-יעט צו זיך רחל'ען. זי האָט אויסגע-שפּרייט אַ גרויסע דאַרע און זיך ארומ-געוויקעלט אין איהר צוזאַמען מיט רחל-לען. זי האָט זי פערשטעלט אינגאַנצען, אַז מ'האָט אפילו דאָס פּנים נישט ארויס-געזעהן, זי האָט איר אַזוי אַרומגעבאָבעלט ווי אַ קראַנק קינד ביי דער בריסט, וואס מ'האָט מורא, אַז ס'זאָל זיך נישט פערקיהלען... מענדעל האָט ווידער ארומ-געפלאָכטען די הענד מיט די לייצעס און גענומען אָנטרייבען מיט די פערד. ער האָט זיך נאָכגעשלעפּט און כסדר אונטערגעשפּרינגען, נאָכלויפענדיג די צעבריק'ווגטע פערד.

מענדעל איז געגאַנגען צו-פיס. ער איז געווען מיעד און צובראָכען. די פערד האָבען איהם אַצינד נישט גע-הערכט. ער האָט זיי מעהר נישט גע-האַלטען אין צוים אַזוי ווי פריהער, ווען זיי זענען געגאַנגען מיט געמאָסטענע טריט, לויט זיין ווילען. די קאָזאַקען, וועל-כע זענען געריטען ארום און ארום האָ-בען געשמיסען די פערד מיט די נאַהיי-קעס, אַז די הויט זייערע איז שיער נישט געפּלאַצט; זענען די פערד געשפּרינגען, זיך געריסען פון זייער געשפּאַן, מיינענ-דיג אַזוי ארום צו אַנטלויפען פון די פייערדי'גע שמיץ. מענדעל האָט געוואָלט האַמעווען זייער ווילד געלויף און נישט געקענט. די לייצעס האָבען איהם איינ-געשניטען די הענד און איהם געצויגען אַלץ נעהנטער צו די פערד. מענדעל איז נישט געגאַנגען אויף זיינע פיס, נאָר מיטגעריסען געוואָרען ווי פון אַ שטורם. ער האָט שוין בעשטאַנען ארויסצולאָזען די פערד פון זיינע הענד און זאָלען זיי לויפען אויף הפקר. ער האָט געפּרובט דאָס טוהן און געעפענט די פויסטען, אויסגלייכענדיג די בלאָהע פערשוואָלע-נע פינגער. דאָס האָט גאָרנישט געהאָל-פען. אונטער די דלאָניעס זענען די בע-האָרטע הענט געווען פערקניפּט און פערפּלאָנטערט מיט די שטריק, אַז ער האָט נישט געקענט ארויס פון זיי. ער האָט געמוזט זיך נאָכגעבען, אנדערש האָט ער געפיהלט, ווי די הענד רייסען זיך איהם ארויס פון די אָרעם-געשלי-סען; האָט ער זיך אַזוי נאָכגעבאָמבעלט און ס'האָט פון איהם ארויסגעשאָקעלט די קישקעס. ער איז אָבגעשטאַנען פון די כוחות, זיך אַראָבגעלאָזט מיט די הענד אויף דער ערד און אַזוי זיך גע-גליטשט אויף אַלע פיער.

מענדעל'ס פיהר איז געלאָפען פאָר-אויס. נאָך איהר האָט געצויגען דאָס פויערישע פיהרעל, וואו ס'איז געלעגען דער געבונדענער חסידישער יונגערמאַן. פון ביידע פיהרען זענען געגאַנגען יאָ-מערליכע קולות. אויף איין פיהר האָבען געוויינט חיה רויזעל מיט איהרע קינדער און פון דער צווייטער האָבען זיך גע-טראָגען ודוי-קולות פון דעם געבונדענעם קאָצקער חסיד, וועלכער האָט געוויינט און געקלאָגט:

—אוי, אשמנו, אוי בגדנו, אוי, אוי, אוי!..

מענדעל אַליין האָט נישט געשריגען און נישט געוויינט. אפילו ווען ער האָט זיך אָנגעקלאַפּט, שלעפּענדיג זיך אויף דער ערד, אָן אַ בוים-שטאָס, וואָס האָט איהם צעביילט און צעבלוטיגט — האָט ער אפילו אַ קרעכץ נישט געטוהן. ער האָט זיינע אייגענע יסורים מקבל געווען באהבה. איהם האָט נאָר וועה געטוהן ס'האַרץ, וואָס זיין ווייב און קינדער ליידען צוליב איהם. אפשר נישט אַזוי ווייט ס'ווייב, ווי די קינדער. מענדעל האָט געטראַכט, אַז דאָס איז אַנ'עונש פאַרוואָס ער איז אַנטלאָפען פון זיין שטעטעל. ער האָט זיך איצט געביסען די ליפּען. אין אים האָט גע-ברענט אַ צאָרן אויף זיך און אויף זיין חיה רויזעל, וואָס האָט צו-גערעדט צום אנטלויפען. ניין, ער האָט נישט געטאָרט דאָס טוהן. שלעפּענדיק זיך נאָך די פערדישע פּאָדקאָוועס, אין בלאָטעס, און וואַלד-גריבער, איז איהם געקומען אין קאָפּ אריין די מעשה מיט אבימלך, וועגען וועלכען ס'ווערט דערצעהלט אין מגילת רות, ווי אַזוי ער איז אַנט-לאָפען מיט ווייב און קינדער פון בית-לחם, ווייל דאָרט איז אויסגעבראָכען אַ הונגער און ער האָט נישט געוואָלט עפּע-נען זיינע זאַטע, אָנגעשטאָפּטע תבואה-שייערען פאַר די אָרימע, פאַר די הונ-געריגע. פאַר מענדעלס מיט בלוט-פערלאָפענע אויגען מישען זיך אויף די בלעטלעך פון יענע ביבלישע דער-צעהלונג, פון וועלכע עס שיילט זיך ארויס דאָס געשטאַלט פון אבימלך, וועלכער האָט שפּעטער געהאַט אַ מיאוסן סוף — ער איז געשטאָרבען אין אָרימ-קייט. מענדל ציטערט אויפן גאַנצען לייב. ער זעהט בעשיינפּערלעך, אַז אויף איהם קומט דער זעלבער סוף...

— ס'וועט דאָך אַנדערש נישט זיין, נאָר דער רוסישער שטאַב וועט איהם אַננע-מען פאַר אַ שפּיאָן און איהם פּסק'ענען צו הענגען. מ'וועט זיי חוץ דעם אַלע רע-ווידירען און בעזוכען און דאַן איז אויס מיטן גאַנצען אוצר. זיין ווייב און קינ-דער וועלען ווערן צוריק אָרימעלייט און מוזען אָנקומען צו מענשענס חסד...

— וואָס האָט זיך מיט מיר געטוהן — שרייט אין זיך אריין מענדעל — פאַר-וואָס בין יאָך אַנטלאָפען פון מיין אָרעם שטעטעל? פאַרוואָס האָב יאָך נישט צע-טיילט אַ האַלבען אוצר די אָרימעלייט פון מיין שטעדטעל? געוואָלד, פאַרוואָס האָב יאָך געפאָלגט מיין ווייב?

אָבער פּלוצלינג קומט מענדלען נאָך אַ געדאַנק אין קאָפּ אריין: וואָס טוט דאָ אין מיטען-דרינען דער פרעמדער יונ-גערמאַן, וואָס בעדייט דער דאָזיגער פרישער אומגליק? איהם וועט מען דאָך הענגען, צוזאַמען, מיט מיר, פאַרוואָס, פאַרוועך? וואָס פאַר אַ סוד איז דאָ פאַרבאָרגען.

און מענדלען נעמט ארום אַ גרויס רחמנות אויפ'ן פרעמדע חסידישען יונ-גערמאַן. אויף זיך אַליין איז שוין מענדעל מצדיק את הדין. איהם אַליין קומט אַזאַ עונש. ער האָט עס כשר פערדינט. אָבער וואָס האָט אָט דער דאָזיגער איידעלער חסידישער יונגערמאַן געזינדיגט? ער איז געוויס נישט קיין שפּיאָן. ס'איז אַ בלבול. מ'זעהט דאָך אין זיין פּנים, אַז ער איז אַ למדן און ירא-שמים. יאָ, זיין פּנים זאָגט עדות, אַז ער איז אַ געטלע-כער מענש, היינט פאַרוואָס זאָל ער אומקומען. אפשר איז עס אין מיינע זינד?...

און מענדעל דערמאָנט זיך די רייד פון אָפיציר, אַז וויבאַלד ער וועט איהם אוועקגעבען רחל'ען, וועט ער אַלע בעפ-רייען. אפילו אויפבינדען דעם יונגער-מאַן און איהם לאָזען פריי; אַז נישט וועט ער נעמען רחל'ען מיט געוואַלד און ביידע: איהם מיט יענעם יונגערמאַן וועט מען אין שטאַב פאַראורטיילען אויף תליה.

מענדעל זעהט בחוש, אַז ער שלעפּט מיט אַנ'אומשולדיג נפש, אַ טייערען, עהרליכען יוד. ער בעטראַכט זיך אַלס רוצח פון דעם געבונדענעם יונגערמאַן. יאָ, צוליב איהם וואָט אויך יענער אומ-קומ'ען. ניין, ער טאָר עס נישט דער-לאָזען! טיי ווי איז דאָך רחל פערשפּילט; נישט מיט גוטען, וועט זיין מיט בייזען. דאַן וועט נאָך זיין ערגער. דאַן וועלען זיין נפשות-זאַכען. מילא זיין אייגען לע-בען — דאָס געהט איהם שוין נישט אָן. אהן רחל'ן וועט ער סיי ווי נישט קע-נען לעבען; אָבער וואָס וויל ער פון אַ פרעמדען, אומשולדיג לעבען? רחל'ען ראַטעווען קען ער נישט, — זי איז אין ביידע פאַלען פערלוירען. ער קאָן דאָך אָבראַטעווען דאָס לעבען פון יענעם זיך יענעם יונגערמענטשיק, וואָס איז אויס-געוויקס אין לויטער תורה און עבודת השם, פאַרוואָס זאָל אַזאַ וואַזשנע יונ-גערמאַן פאַלען אַנ'אומזיסטער קרבן?

אין דער זעלבער צייט, וואָס מענדעל פיהרט מיט זיך אַ שווערען און פער-צווייפעלטען אינערליכען קאַמף, צי ער זאָל געבען אַ צייכען, אָדער אויסרופען צום אָפיציר, אַז מ'זאָל אָבשטעלען דעם גאַלאָפּ, ווייל ער בעשטעהט שוין, אַז ער זאָל נעמען רחל'ען — אין דער איי-גענער צייט איז זיין ווייב חיה רויזעל שטאַרק פערזינקען אין איה־ע מחשבות וועגען דעם אוצר, וואָס זיי טראָגען אויף זיך אויסגעבעט אין ספּעציעל-אויפגענייטע גאַרטלען. חיה רויזעל ווייס גע-נוי, אַז ווי נאָר מען וועט זיי אריינפיה-רען אין רוסישען שטאַב, איז אַלץ קאַ-פּוט. מען וועט זיי דאָרט אויסטוהן אדם-נאַקעט, און נאָך חושד זיין. אַז זיי האָ-בען בע'גנב'עט די רוסען, און אראָבגע-צויגען פון די טויטע די בריליאַנטען. און אפשר גאָר וועט דאָרט ארויסשוואו-מען די מעשה מיט'ן קאָסטען גאָלד פון דעם פערוואונדעטען רוסישען גענעראַל. מ'וועט זיי זיכער אויספאָרשען און נע-מען אונטער אַ פייער - קריייק. וואָס וועט זשע דאַמאָלט זיין? רחל'ען וועט מען צו-רויבען, דעם אוצר, וועט מען צונעמען, מענדל וועט זיכער געהן אויף דער תליה און מיט איהר, מיט די קינדער, ווער ווייס, וואָס וועט דאַן געשעהן.

פון אַלע יסורים און ווטהטאָגען, ליידט חיה רויזעל צו מעהרסטען פון דעם, וואָס מ'וועט ביי זיי אָבנעמען דאָס גרויסע פערמעגען. דער גלאַנץ פון די רויטע אימפּעריאַלען און די בלישטשענ-דיגע פייערלעך פון די בריליאַנטען וואָס האָבען זיך יעצט צעשפּילט פאַר איהרע אויגען האָבען פערברענט ביי איהר די מוטער-ליבע צו איהר דער-וואַקסענע טאָכטער. דער צויבער פון גאָלד און בריליאַנטען האָט ביסלעכווייז איהר פערשטעלט רחל'ן, אַזוי ווייט אַז זי האָט אויפגעהערט צו זעהן זי און צו פיהלען זי... ביסלעכווייז האָט זיך אויפגעלאָזט די צוזויפגעוואַקסענקייט צווישען איהר מיט רחל'ן אונטער איין דאַרע. זי האָט זי נישט מעהר אַזוי פעסט צוגעטוליעט צו זיך... ס'איז גע-וואָרען לויז צווישען ביידע. חיה רויזל האָט זיך ארויסגעפּאַקט פון דער ברייטער פאַטשיילע, זי האָט זיך ארויסגע-מאַכט פון איהר און בלויז רחל אַליין איז געבליבען פערהילט פון קאָפּ ביז פיס... חיה רויזעל האָט איצט געבליקט צום אָפיציר. איהרע אויגען האָבען אויסגעדריקט אַ געבעט, ווי זיי וואָלטען גערעדט: נעם זי — פערפאָלען...

מענדעל פאָרן בלויזען געדאַנק, אַז ס'איז אפשר מעהר שכל אָבצוגעבען רחל'ן פרייוויליג צום קאָזאַצקע אָפיציר — איז אים ס'בלוט גערינצעלט געוואָרן. ער האָט פערגעסען אינגאַנצען זיך נאָכ-צולאָזען פון געשלעפּ פון די פערד און שווער געמאַכט זיין קערפּער. ער איז גע-בליבען אַ רגע ליגן ווי אַנ'אונבעוועגליכע מאַסע, אָבער די פערד האָבען איהם דאַן אַ ציה געטוהן אין איהם איבערגעדרעהט מיטן פּנים ארויף. ער איז אויסגעקוי-מען מיטן קאָפּ צו די פערד'ס פיס. זיינע הענד, ארומגעוויקעלט מיט די לייצעס האָבען זיך ארונטערגעצויגען און גע-שטרעקט מיט זייער גאַנצער לענג העכ-כער פון קאָפּ. דערביי האָט זיך זיין פּאַלמאַ אָבגעריסען פון די קנעפּלעך. ס'האָט אויך געפּלאַצט די הינטערשטע געהאַקטע קאַפּאָטע, פון וואַנען ס'האָט זיך אַרויסגעזעהן זיין לאַנגער און ברייטער טלית-קטן מיט די ציצית, וועלכע האָבען געפלאַטערט אינעם ווינד, וואָס דאָס פערד-געלויף האָט אָנגעמאַכט.

מענדל איז געווען טויט-בלאַס. די אויגען זענען איהם געווען פערמאַכט און דאָס מויל איז איהם געווען פער-קרימט אין אַ ווינקל.

די קאָזאַקען האָבען געלאַכט, קוקענ-דיק אויף דעם דאָזיגען בילד. זייער קאָמענדאַנט האָט פערצויגען אויפן פּנים אַ ערנסטע מינע. געגעבען אַ צייכען מיט די האַנד און דער גאַנצער קאַראַוואַן איז געבליבען שטעהן. דער אָפיציר איז אַראָב פון פערד, צוגעש-פּרונגען צו מענדלען און שנעל אויפ-געבונדען זיינע הענד פון די אָנגע-שטייפטע לייצעס.

מענדעל האָט געעפענט די אויגען, ער האָט עפּעס געשעפּטשעט מיט די ליפּען, וואָס קיינער האָט נישט געהערט און נישט פערשטאַנען.

ס'איז געוואָרען שטיל אין וואַלד.

דער אָפיציר איז צוגעגאַנגען מיט שנעלע טריט צו דער גרויסער פיהר און אַ הויב-געטוהן די גרויסע דאַרע און זי גענומען אויף די הענד און אַוועק-געטראָגען אויף זיין פערד.

דאָס איז געווען רחל.

(פאָרטזעצונג קומט)

נייע ביכער

מ. ד. ווידרעוויטש: «די איביגע שטים פון די נביאים»

ביז מיט ערך 25 יאָהר צוריק איז דער נאָמען מ. ד. ווידרעוויטש געווען גוט באַקאַנט אין דער יודישער און העברעאישער ליטעראַטור. כמעט אין אַלע לענדער, וואו ס'איז נאָר דערשי-נען אַ ליטעראַרישע אויסגאַבע אָדער אַ גוטע טאָג-פּרעסע — האָט מען געקאָנט פון זיין ... אַרבעטען, וואָס האָ-בען געצייגט גרויס אויפמערקזאַמקייט סיי ביים קריטיקער און סיי ביים לע-זער. ווידרעוויטש איז אויך באַקאַנט פון זיינע געלונגענע איינאַקטערס, וואָס זענען אויפגעפיהרט געוואָרען אין אַ סך שטעדט און שטעטלעך.

מיט'ן אויסברוך פון דער וועלט-מלחמה האָט מען אָבער כמעט ווי אינ-גאַנצען נישט געהערט ווידרעוויטשעס נאָמען. נישט אַלע האָבען געוויסט די סיבות פון זיין אָפּטרעטען פון דער יו-דישער פּרעסע. אָבער די, וואָס האָבען יאָ געוויסט, האָבען אויך פאַרשווי-גען. אַזוי האָט, מסתמא, געלוינס... ווידרעוויטש האָט געהאַט אַ גרויסען „חסרון" צום שאָדען פאַר זיך — ער האָט געזוכט דעם אמת...)

אָבער ערשט מיט עטלעכע יאָהר צו-ריק איז דערשינען זיינס אַ בוך אונ-טערן טראַגישען נאָמען: „געזוכט און נישט געפונען", און — ווידער פאַר-שווינדען אויף יאָהרען, ביז... ביז צום נאָר-וואָס דערשינענעם בוך: „די איי-ביגע שטים פון די נביאים".

„די אייביגע שטים פון די נביאים" איז אַ פרייע איבערדיכטונג פון תהלים און פון די נביאים: ישעיהו, ירמיהו, עמוס און עבדיה.

צומייסט האָט ווידרעוויטש אויסגע-קליבען יענע פראַגמענטען, וואָס האָבען אַ סאָציאַלען אינהאַלט און זענען נאָך אַקטועל אין אונזער היינטיגער צייט. אַ סך קאַפּיטלען זענען נאָך איצט אַזוי פריש און לעבעדיק, ווי זיי וואָלטען נאָר-וואָס געשריבען געוואָרען.

אמת, אַז אַ גרויסער טייל פונם בוך איז געבויט אויף דער גאָר אַלטער לאָזונג פון „ואהבת לרעך כמוך" — אָבער צי האָט מען עפּעס געלערענט דערפון? דאַרף מען דען נישט נאָך היינט באַנייען אַזעלכע פערלדיקע ווערטער ווי:

איר זאָלט צו די דינים, וואָס שייך בין אדם לחברו זיין געטריי,
די אומשולדיג פאַראורטיילטע ארויסלאָזען פון תפיסה אויף דער פריי.
דעם הונגעריגען זאָלסטו מיט אַ פולער האַנד ברויט אויסשטרעקען,
און מיט אַ גאַנצען מלבוש דעם גוף דעם נאַקע-טען פאַרדעקען.
(ישעיהו, קאַפּיטל נ"ח)

צי גאָר:

כלי זין וועט מען נישט באַנוצען, מען וועט מיט זיי נישט האַנדלען,
אין קאָסעס און שוערדן וועט מען זיי פאַרוואַנדלען.
(ישעיהו, ב.)

זענען די צוויי לעצטע שורות פאַר-ווירקליכט געוואָרען? — ניין, פאַרקערט: נישט בלויז די קאָסעס האָט מען אין כלי-זין פערוואַנדעלט, נאָר אויך פוטער און שמאַלץ האָט מען אויף האַרמאַטען אויסגעביטען...

און האָט זיך באַוויזען דורך די פאַר טויזענד יאָהר איינצושטעלען אַ פרידען — זאָל זיין האַרמאָניע — צווישען שטאַרקען און שוואַכערען?

אַ וואָלף אין אַ שעפּעלע, אַ ציג, אַ קאַלב און אַ טיגער
וועלען צוזאַמען בשלום ליגען. און ס'וועט נישט זיין קיין זיגער —
(ישעיהו י"א)

אָדער ווי דער זעלבער נביא זאָגט אין קאַפּיטל סה:

ט'וועט מקוים ווערען דער אויסגעבענקטער גליק-ליכער חלום:
אַ וואָלף, אַ שעפּעלע, אַן אָקס און אַ שלאַנג לעבן אין שלום -

אין דער היינטיגער צייט — אין צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט — קלינגען די דאָזיגע ווערטער ווי אַ חוזק.

און: האָט זיך נישט נאָך דעמאָלט אויפגעהויבען אַ שטאַרקער פּראָטעסט און האַס פון די אָרימע און שוואַכע קעגן זייערע מאַכט-האָבער — די רייכע? איז דאָך נאָך דעמאָלט געקומען עמוס'עס שאַרפע באַשולדיגונג און דראָ־נג קע-גען די באַדריקער:

און איהר האָט ווייטער באַעוולט געדריקטע, ס'האָט קיינער נישט געשטערט.
פאַרבעסערען די שלעכטע מעשים האָט קיינער נישט געקלערט.
די זומערדיגע און ווינטערדיגע פרייד-פּאַלאַצן און רייכע שטיבער
וועל איך חרוב מאַכן, קיין געדעכעניש וועט נישט בלייבען, נאָר גריבער.
(עמוס, קאַפּיטל ג)

ניין, ס'האָט זיך גאָרנישט געביטען. אַלץ איז ווי דעמאָלט (און אפשר נאָך ערגער?) דעריבער טאַקע איז נאָך יע-דעס קאַפּיטל פונם דאָזיקען בוך אַקטו-על, פריש, צאַפּלדיק, און דערפאַר האָט ווידרעוויטש, מסתמא, אויסגעקליבן דעם טרעפליכען נאָמען: „די אייביגע שטים פון די נביאים".

די איבערזעצונג — ווי דערמאָנט — איז אַ פרייע און איז געשריבען אין פערזען. דאָך איז דעם מחבר געלונגען אין אַ סך ערטער אויפצוהאַלטען דעם אָטעם פון דער נביאים-עפּאָכע.

מיטן דאָזיגען בוך ווייזט זיך מ. ד. ווידרעוויטש ארויס ווי אַ גוטער פערזן-מייסטער און פּאָלקסטימליכער שרייבער.

די הילע צום בוך האָט געצייכענט דער בעקאַנטער קונסט-מאָלער פעליקס פרידמאַן. די צייכנונג איז געבויט לויט דער קאָנצעפּציע פון ירמיהו, קאַפּיטל כ"נ: „הוי רועים מאבדים ומפצים את צאן מרעיתי נאם-ד'." די דאָזיגע קינסטלערישע און זייער געלונגענע צייכ־ונג איז אַ גאָר גרויסער צושטייער צו ווידרעוויטשעס בוך „די אייביגע שטים פון די נביאים".

אַ גרויסען דאַנק קומט מ. ד. וויד-רעוויטשען פאַר אריינפירען די סאָציאַ-לע און הומאַניטאַרע מאָטיווען פון די נביאים אין דער יודישער שפּראַך. די גוטע תנ"ך-קענער וועלען דאָ געפינען אַ סך געלונגענע קאָמענטאַרען, און די, וואָס זענען נישט באַהאַוונט אינם תנ"ך — וועלען האָבען אַ מעגליכקייט זיך צו באַקענען מיט די גרויסע אומ-שטערבלעכע ווערק פון די נביאים.

גבריאל ווייסמאַן.

נאך דער געזעגנונג׳ס = זיצונג האט דער שטאדט=ראט בעקומען אַריכת = ימים

צוויי פראָטעסטען פון יודישען בירגערליכען בלאָק און צוויי נייע זיצונגען פון אַלטען שטאָדט-ראַט

מיר האָבען שוין געשריבען וועגען א לעצטע זיצונג פון אַלטען שטאָדט-ראַט. ווייזט אָבער אויס, אַז יענע זיצונג איז נאָך נישט געווען די לעצטע און ס׳איז גאָרנישט בעוויסט וויפיעל זיצונגען דער אַלטער שטאָדט-ראַט וועט נאָך אָבהאַלטען. דאָס איז אַלץ צוליב די פּראָטעסטען, וואָס דער יודישער בירגערליכער בלאָק האָט אַריינגעטראָגען געגען די וואַהלען אין צוויי קרייזען.

היינטיגע וואָך האָט נאָך דער אַלטער שטאָדט-ראַט געהאַט צוויי זיצונגען, אויף וועלכע ער האָט אָנגענומען גאַנץ וויכטיגע בעשלוסען.

אויף די זיצונגען, וועלכע זענען פאָרגעקומען עהערנעכטען מיטוואָך און נעכטען דאָנערשטאָג איז מיטגעטיילט געוואָרען וועגען נייע גרויסע אינטערנעמונגען, וואָס וועלען אויסגעבויט ווערן אין ראַדאָם. שוין אויף נעכטען דאָנערשטאָג, איז געווען בעשטימט צו שליסען אַנ׳אַקט ביים רעיענט צווישען דער שטאָט-פערוואַלטונג מיט דער געזעלשאַפט „ווספּולנאָטאַ אינטערעסוב", וועגען אָבטרעטען שטאָטישען באָדען אויף אויסבויען א פאַבריק.

אויף דער מיטוואָכדיגער זיצונג איז אָנגענומען געוואָרען אָבצוטרעטען: 1) 41068 קוואַדראַט מעטער באָדען אויף אויסבויען א גרויסע פאַבריק אויף קאָניובקע נעבען קאַפּטער וואַלד פון וואָלענע אויסאַרבייטונגען „ראַדאקעס". די פאַבריק וועט טיילוויז געהערען צו די ברידער שיין פון בענדין. 2) 11 טויזענד קוואַדראַט מעטער אויף קאָניובקע אויף אויסבויען א פאַבריק פון צוקער-וואַרג „זאַלזשע". די פאַבריק קומט פון ציעשין קיין ראַדאָם. 3) 11 טויזענד קוואַדראַט מעטער אויף דער פאָר-שטאָדט אשוויעטשים נעבען דער קאָזשעניצער גאַס פאַר דער ברידערליכע קאַסע „גורניקוב" פון סאָסנאָווצע, וועלכע וועט דאָרט אויסבויען פאַר אַ מיליאָן זל. 2 און 3 צימערדיקע הייזלעך.

ס׳איז בעשלאָסען געוואָרען צו נעמען פאָלגענדע הלוואות:

20 טויזענד זל. אין דער קאָמונאַלער באַנק, אויף אויסמעסטונג׳ס-פּלענער; 20 טויזענד זל. אין דער זעלבער באַנק אויף צו פערענדיגען די בנינים פון צוויי נייע פּאָוושעכנע שולען; 60 טויזענד זל. אין דער ראַדאָמער עלעקטראָווניע. די דאָזיקע הלוואה איז אָנ׳אָהנפּראָצענטיג און געהט אויך אויפן זעלבען צוועק: פערענדיקען די דערמאָנטע שול-בנינים: די 60 טויזענד זל.

— ערקלערט וויצע - פּרעזידענט ראַדאָמסקי — זענען פון קויציעס פון די ליסשניקעס, וועלכע זענען ביז יעצט געלעגען אין דער עלעקטראָווניע אָהן שום נוצען פאַר דער שטאָדט.

אויף דער אָנפראַגע פון ד״ר שטשעפּאַניאַק פאַרוואָס עס געדויערט אַזוי לאַנג דאָס ברוקירען די גאַסען און ווי לאַנג זיי וועלען זיין צעקאָפּעט און מ׳וועט נישט קענען אַדורכגעהן — ענטפערט פּרעז. ראַדאָמסקי, אַז ס׳ווערט אויסגעפיהרט גרויסע אינוועסטיציעס, וועלכע מוזען זיין גוט און סאָליד געמאַכט. אויסער דעם האָבען די אַרבייטער געשטרייקט דריי וואָכען און דעריבער האָט עס אַזוי לאַנג געדויערט.

דער שטאָט-ראַט האָט אָנגענומען אַ בעשלוס אויסצוצאָהלען במשך דריי וודשים די גאַנצע פּענסיע יענע בעאַמטע, וואָס ווערען גערופען צו מיליטער דינסט אויף אַנ׳אונבעגרעניצטע צייט.

אר.

פון דער זעלבסט = הילף = קאַסע

די הילפ׳ס-קאַסע אויף וויטאָלדא 10 ענטוויקעלט זיך אַלץ מעהר און ווערט בהדרגה פערוואַנדעלט אין א פּראָדוקטיווע פּאָזיציע פאַר די אָרימע יודישע מאַסען. די צאָהל פון די אַרויסגעגעבענע הלוואות פערגרעסערט זיך כסדר און עס קומען אויך צו אַלץ מעהר מיטגלידער אין דער קאַסע, וועלכע פערשטעהען ווי געהעריג אָבצושאַצען, וואָס עס הייסט ביים היינטיגען אָהנפּראָצענטיגער קרעדיט פאַר אָרימע יודישע אַרבייטער און האָרעפּאַשניקעס.

אין משך פון לעצטען בעריכטס-יאָהר האָט די הילפס - קאַסע אַרויסגעגעבען 431 הלוואות אויף א סומע פון 10 146 זלאָטעס.

די טיכטיגע טעטיגקייט און די גוטע ענטוויקלונג פון דער קאָסע איז צו פערדאַנקען די ה״ה י. בושאצקי, ליוושיץ, משה ראָטענבערג און ד״ר וויטאָנסקי, וועלכע זענען אַקטיוו און טוען א סך, אַז די קאָסע זאָל זיך פונאַנדערוואַקסען און קענען אַלץ מעהר ערטיילן הלוואות.

די פערוואַלטונג פון דער הילפ׳ס-קאָסע האָט זיך געשטעלט פאַר אַנ׳אויפגאַבע צו ערווערבען עטליכע הונדערט מיטגלידער וואָס זאָלען זיך מתחייב זיין מיט ענטשפּרעכענדע מאָנאַטלעכע בעשטייערונגען. א טייל פון אָט דער צאָהל איז שוין דערגרייכט געוואָרען, אָבער ס׳איז נאָך געבליבען א סך וואָס שטעהען נאָך מבחוץ און זענען נאָך נישט אַריינגעצויגען געוואָרען אין רעגיסטער פון דער מיטגלידערשאַפט. די פערוואַלטונג וויל אויך אָט די מענשען געווינען און צו דעם צוועק וועט זי ווייטער פערשטאַרקען איהר ווערבירונגס-אַקציע, וועלכע פערדינט באמת אַמוואַרימסטען אונטערגעשטיצט צו ווערען.

די ראַדאָמער לאַנדסלייט אין אַמעריקא האָבען זיינער צייט אַרויסגעוויזען גרויס סימפּאַטיע פאַר דער הילפ׳ס-קאָסע זיי האָבען איהר געהאָלפען רעאָרגאַניזירען און איבערבויען, שטרעבענדיג דערצו, אַז זי זאָל אויסוואַקסען צו אַ גרויסע הילפ׳ס-אינסטיטוציע מיט ברייטע מעגליכקייטען, צו שטיצען מיט ביליגען און לאַנגטערמיניגען קרעדיט די אָרימע שיכטען. זיי פלעגען צו דעם צוועק שיקען פון צייט צו צייט געהעריגע סומעס. זינט אָבער אַ געוויסע צייט ווייזען זיי אַרויס וועניג אינטערעס צו דער קאַסע.

דאָס איז א גרויסער שאָד.

דער געלונגענער אויספלוג פון בית-יתומים

פאַריגען פרייטאָג האָבען 50 יתומים-קינדער אָפּמאַרשירט קיין ראַיעץ, וואו אַהין זיי זענען איינגעלאַדען געוואָרען דורכ׳ן פערוואַלטונג׳ס-מיטגליד ה׳ מרדכי לאַנגער. אין א גוטער שטימונג און מיט א לוסטיג געזאַנג האָבען זיי מאַרשירט איבער די וועגען, וואו מ׳האָט שוין לאַנג נישט געהערט קיין יודיש-העברעאישע לידער. דאָרט האָבען די קינדער זיך געבאָדען, געשפּילט און געטאַנצט אין א פרייער אָנגענעמער אַטמאָספערע. עס איז פאָרגעקומען אַ באַנקעט פאַר די קינדער און פערסאָנאַל ביים ה׳ מ. לאַנגער, וועלכער האָט געמאַכט א ספּעציעלע צוגרייטונג.

די אויפנאַמע האָט איבערגעלאָזט א זעהר גוטען איינדרוק.

אַקציע פאַרן „קינדערפריינד" אַדורך מיט ערפאָלג

היינטיגע וואָך איז אין ראַדאָם געפירט געוואָרען אַנ׳אַקציע פאַרן פערלאַג „קינדערפריינד" מיטן אָנטייל פון יונגען שרייבער סאַניע הייפערמאַן. די אַקציע האָט זיך זעהר גוט איינגעגעבען. צום דערפאָלג האָט פיעל מיטגעהאָלפען די רעדאַקציע „ראַדאָמער - קעלצער לעבען". פון דאַנען איז פריינד הייפערמאַן געפאָהרען אין פאָלגענדע שטעט און שטעטלעך: קעלץ, צויזמער, אָסטראָווצע, קינצק, שידלאָוויעץ, אָפּט און אַנד.

ס׳איז צו האָפען, אַז אויך די דערמאָנטע שטעט וועלען אַרויסווייזען פערשטענדניש פאַר דער דאָזיגער זעהר סימפּאַטישער אַקציע.

ראַטמאַן אַדוו. עהרליך אין ראַדאָם

מאָרגען שבת וועט אויפטרעטען אין אַרבייטער-הויז מיט א רעפעראַט דער פיהרער פון בונד און ראַטמאַן פון וואַרשאַווער שטאָט-ראַט אַדוו. עהרליך

פון רעדאַקציע

צוליב מאַנגעל אין פּלאַץ איז אין היינטיגען נומער נישט אַריין א רייהע נאָטיצען און קאָמוניקאַטען ווי אויך די „טרויעריגע בלעטלעך פון א טאָג-בוך פון א ראַדאָמער יודישען פּליט", וועלכע קומען די צווייטע וואָך. רעד.

אָבצונעמען די דיפּלאָמען פון „פּאַן"

די אַלע וועלכע האָבען זיך אויסגעצייכענט מיטן שפּענדען פאַרן „פּאַן", קאָנען אָפּנעמען די דיפּלאָמען ביים ה׳ קוראָווער.

אַנ׳28 = יעהריגער יונגערמאַן פון ראַדאָם האט מען נעכטען מל = געווען אין ווארשא

ער האָט אַליין געמאַכט די ברכה און אויסגעטרונקען דעם כוס וויין. — פאַראַיאָהרען האָט מען מל-געווען זיינס אַ ברודער פון 31 יאָהר

נעכטען ביטאָג איז אינ׳ם הייל-אַנשטאַלט פון ד״ר ראָזענבלאַט אויף מאַניושקי פאָרגעקומען דער ברית-מילה פון אַנ׳28-יעהריגען יודישען יונגערמאַן פון ראַדאָם.

די געשיכטע פון גע׳יודיש׳טען יונגערמאַן איז זעהר א טשעקאַווע. ער הייסט יעקב זילבערשטיין, א זוהן פון א חסידישען יוד אין ראַדאָם. ווען ביי דעם אַלטען זילבערשטיין זענען געבוירען געוואָרען די קינדער, האָבען דאָקטוירים ערקלערט, אַז די קינדער האָבען אַזאַ בלוט, וואָס פערהיילט זיך זעהר שווער. די קראַנקהייט רופט זיך „האַמאָפיליע". מען האָט דעריבער די יונגלעך נישט געטאָרט מל-זיין.

די יונגלעך זענען געוואַקסען, געוואָרן בחורים, אָבער גע׳מל׳ט זענען זיי נישט געווען. דער פאָטער האָט כסדר אָנגעפרעגט דאָקטוירים, ווען מען וועט שוין די בחורים קאָנען מל-זיין און, פאַראַיאָהרען האָבען דאָקטוירים פעסטגעשטעלט, אַז דאָס בלוט האָט זיך ביי די יונגלעך שוין אויף אַזוי ווייט פערהיילט, אַז מען קאָן זיי שוין מל-זיין.

פאַראַיאָהרען איז טאַקי דורכגעפירט געוואָרען די אָפּעראַציע איבער דעם עלטסטען זוהן, דעם 31-יעריגען יודעל זילבערשטיין. היות די אָפּעראַציע איז געלונגען און דער גע׳מל׳עטער בחור איז שנעל געזונד-געוואָרען, האָט דער פאָטער בעשלאָסען אויך מל-צו-זיין דעם יונגערען זוהן, דעם 28-יעהריגען יעקב.

און — נעכטען איז פאָרגעקומען דער ברית מילה, דורכגעפיהרט דורך דעם פּאָפּולערען וואַרשאַווער מוהל ר׳ אַיטשע מאיר פּאַרנעס, אונטער דער אויפזיכט פון דר. ראָזענבלאַט און 2 אַסיסטענטען.

דער גע׳מל׳עטער בחור האָט אַליין געמאַכט די ברכה און אויסגעטרונקען דעם כוס וויין. דער בחור פילט זיך זעהר גוט און, אין עטליכע טעג אַרום פאָהרט ער שוין צוריק אַהיים, קיין ראַדאָם, אַלס אמת׳ער יוד.

בעת דער מילה-אָפּעראַציע איז אַנוועזענד געווען א מנין יודען.

Czy byłeś już
w Cyrku
«EMPIRE»

Jeśli chcesz się ubawić, dobrze wieczór spędzić zabierz swą rodzinę i spiesz do Cyrku, gdzie zobaczysz wspaniałe występy: akrobatów, klownów, gimnastyków, no i piękny balet.

Niewidziana dotychczas interesująca tresura koni i zwierząt domowych.

Przy Cyrku, który znajduje się przy Pl. Jagiellońskim, znajduje się bogaty Zwierzyniec.

Ceny kryzysowe. W sobotę, niedzielę 2 przedstawienia o 4-ej i 8 ma 30 wieczorem.

קינא „טשאדרי"

צו ביליגע פרייזן
פון 25 גראשען אן
א שענער פראגראם
א. נ.
„די הערשערין פון דזשונגל"
איבערן פראגראם
פאט - וואך

הומאר

זיין פארגעניגען

געבעלס איז די טעג אַריין צו א דענטיסט ארויסרייסען א צאָהן, נאָך דער אָפּעראַציע פרעגט ער דעם דענטיסט:

— וויפיל קומט אייך, הער דאָקטאָר?

— גאָרנישט, עס איז פאַר מיר דער גרעססער כבוד און דאָס גרעססטע פאַרגעניגען, אייך הער מיניסטער, צו רייסען די צייהן — האָט דער דענטיסט געענטפערט.

אין דריטען רייך

— הייל! וואָס הערט זיך?

— אויפן באַפעהל פון „פיהרער", בין איך פון א קוה געוואָרען אַ ביהן.

— וואָס הייסט!

— מ׳האָט מיך איבערגעטראָגען פון א פאַבריק פון קינסטליכע מילך אין אַ פאַבריק פון קינסטליכען האָניג.

אזא געמיינהייט
וועגען א ראדאמער אויפגעקומענעם גביר

צו א בעקאַנטען ראַדאָמער אויפגעקומענעם גביר, נישט קיין קליינער דבר-אחר, קומט די טעג אַריין אַן אָרימאַן בעטען א נדבה. דער גביר האָט פונקט עוסק געווען ביי א האַלבע געבראָטענע גאַנז.

— פאַניע איקס — האָט דער אָרימאַן געבעטען — שענקט מיר א נדבה, איך האָב שוין דריי טעג אין מויל נישט געהאַט.

דער גביר האָט זיך אויפגעקאָכט און מיט כעס נעזאָגט:

— אַזאַ געמיינהייט! אַליין עסטו דאָס נישט, און לאָזט אַ צווייטען אויך נישט עסען!...

איין עצה

— היטלער האָט אַמאָל געזאָגט: — דייטשע בירגער! איהר מוזט אָדער אַרויספיהרען, אָדער שטאַרבען!

— אויב ער האָט אַזוי געזאָגט, איז דאָ איין עצה: אויב די דייטשע בירגער וועלען אַרויספיהרען דעם פיהרער, וועלען זיי קענען לעבען.

דאס איז עס

— וואָס איז דאָס אַזוינס פּראָטעקטאָראַט.

— באַלד וועל איך אייך ערקלערען: זאָגט מיר, מען האָט אייך נאָך קיינמאָהל נישט באַגנב׳עט?

— יאָ.

— און דערביי האָט מען דיר אויך צובראָכען די ביינער.

— יאָ.

— דאָס איז א פּראָטעקטאָראַט.

בעקאַנטמאַכונג.

איך מאַך בעקאַנט, דאָס אין מיין לאַנג-יעהריגע פירמע, וואס געפינט זיך אויף
שוויעזשא 17
(קלעפּעס-קראָז)
איז בעקומען
פאַרטיגע מעבעל
חוץ: שלאף - צימערס,
עס - צימערס,
פון די נייעסטע
מאָדערנסטע פאַסאָנען
אין אַלע קאָלירן צו ביליגע פרייזען און ביי גוטע בעדינגונגען.
קומט און איבערצייגט אייך.
מיט אכטונג ש. דיזענהויז
שוויעזשא 17

גאלוואניזיר=אנשטאלט און מעכאנישע שלייפעריי
נעמט אן צו שלייפען פאלגענדע מכשירים:

1) פריזירער-מכשירים: בושיטוועס, שערלעך און האָר - מאַשינקעס.
2) מעסערס, שערן, מאַשין מעסערס און חלפים
3) אַלערליי דענטיסטישע און כירורגישע מכשירים.

צו ניקלען סיילען פון:
ראָווערען, אויטאָבוסען און דאָקטאָרסקע מכשירים.

צו זילבערן:
לעפל, גאָפּל, מעסער, לייכטערס א. ד. גל.

צו פאַלירן:
פאַרשידענע מעטאַלן אויף הויכגלאַנץ.

סאָלידע בעהאַנדלונג!
גאַראַנטיע אויף הונדערט פּראָצענט

י. שטשערבאצקי זשעראָמסקיעגא 21

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריק איך אויס די פרוי
חנה רויזע אייגער ווי אויך די פאַמיליע פרידמאן
צוליב׳ן טויט פון זייער פאָטער

יוסף נ״ע

זאָלען זיי שוין נישט וויסען פון קיין צער.
ישראל אברהם שמייער און פאמיליע

גרויסע גניבה אין ראַדאָמער „אָרט".

אין דער נאַכט פון דינסטאָג אויף מיטוואָך האָט מען פון לאָקאַל פון ראַדאָמער „אָרט" אַרויסגעגנב'עט 4 נייע ניי-מאַשינען.

די גניבה האָט אַרויסגערופן גרויס בעדויער ביי די ראַדאָמער אידען, צוליב דעם, וואָס די שניידער-אָפּטיילונג ביים „אָרט" וועט דורך דעם דאָזיגען פערלוסט ליידען א געוויסע שטערונג ביי דער אַרבייט. אַזוי האָט איצט געברויכט ענדיגען דעם שניידער-קורס אַ גרעסערע גרופּע, אָבער זי וועט עס נישט קענען בעווייזען, ווייל זי האָט נישט אויף וואָס צו אַרבייטען.

וועגען דער גניבה האָט מען תיכף געמאָלדען דער פּאָליציי.

ווער איז דער טאַטע פון קינד?

בעקאַנט האָבען זיי זיך ווען ביידע זענען נאָך יונג געווען, און געווען פול מיט ליידענשאַפט און די שענסטע ליבעס-געפיהלען. ביידע גענוג זעלבסטשטענדיג און דערצו נאָך מיט ראַדיקאַלע אַנשויאונגען, האָבען ביי קיינעם נישט נעפרעגט, קיין ערלויבנישען נישט געבעטען און זיך געפרייט מיט זייער ליבע פון וועלכער עס איז געבוירען געוואָרען א קינד.

פינף יאָהר האָט דאָס גליקליך פערליבטע פּאָר געלעבט אונטער איין דאַך און האָבען געוואוינט אין שטוב.

שפּעטער זענען געקומען אַנדערע צייטען און אויך די שטימונגען האָבען זיך געביטען. איז דער געבענטשטער שטוב האָט זיך אריינגעריסען די קללה.

די ליבע איז פערשוואונדען. דאָס פּאָר האָט גענומען זיך קריגען און געגענזייטיג זיך דאָס לעבען פערביטערט.

די פרוי טריי איהר זעלבסטשטענדיגען און קאָנסעקווענטען כאַראַקטער האָט בעשלאָסען צו בעפרייען איהר פריינד פון דער לאַסט און אָהן שום טענות צו איהם האָט זי גענומען איהר קינד און אוועק. בעקומען א פּאָסטען און אָנגעהויבען אַן אַנדער זעלבסטשטענדיג לעבען.

אויך ער האָט דאָס זעלבע געטוהן. די ליבע צו איהר איז טאַקע ביי איהם שוין פון לאַנג געווען פערלאָשען. עס איז אָבער ביי אים געבליבען אַ שטאַרקע ליבשאַפט צום קינד. די בענקשאַפט צום קינד האָט זיך ביי אים געשטאַרקט פון טאָג צו טאָג. אַלע בעמיהונגען זיינע צו בעקומען דאָס קינד צו זיך זענען איהם נישט געלונגען. די מוטער האָט זיך מיט דעם קינד נישט געוואָלט שיידען און נישט געוואָלט אויך, אַז ער זאָל עס דערציהען.

— ער האָט זיך אַרויסגעוויזען אַלס מענש אָהן עטיק און דעריבער טאָר ער נישט זיין דער ערציהער פון מיין קינד — האָט די מוטער ערקלערט.

דער פאָטער האָט דעריבער דערלאַנגט אין געריכט און ער האָט קיין חתונה-אַקטען נישט געהאַט. דאָס קינד איז פאָרמעל געווען פערשריבען אויפן פאַמיליען-נאָמען פון דער מוטער און ער האָט קיין יורידישען גרונד נישט געהאַט אָבצונעמען דאָס קינד. איז ער אָבער אַרויסגעטרעטען צום געריכט מיט א רייהע זאַכליכע אַרגומענטען. ער האָט מיט עדות געוואָלט בעווייזען, אַז דאָס איז ער טאַקע דער טאַטע פון קינד און, אַז דאָס קינד טאָר נישט בלייבען ביי דער מוטער — האָט ער געטענה'ט — ווייל זי איז א פרוי מיט לייכטע אויפפיהרונג און דאָס קינד קען דעריבער ביי איהר דעמאָראַליזירט ווערען. אַזאַ פרוי האָט נישט קיין רעכט צו דערציהען א קינד.

די ווערטער פון איהר געוועזענעם געליבטען האָבען דער פרוי זעהר שווער געטראָפען. זי האָט אַזאַ אַרגומענטירונג נישט ערוואַרט. דוקא ער, מיט וועמען זי האָט פינף יאָהר געוואוינט צוזאַמען ווייסט אַמבעסטען ווי סאָליד, עהרליך און עטיש עס איז איהר לעבען און איהר כאַראַקטער, טאָ פונוואַנען קומט קומט ער צו דערצעהלען דעם געריכט אַזעלכע אומדערהערטע זאַכען! פאַרוואָס אַזאַ נקמה! פאַרוואָס פערשוואַרצען איהר פּנים און וואַרפען אַ פלעק אויף איהר גוטען נאָמען!

די פרוי האָט דערויף מאָמענטאַל רעאַגירט, געבעטען אַ וואָרט און אָבגעגעבען פאַר דעם געריכט אַזאַ ערקלערונג:

— עס איז אמת, אַז איך האָב 5 יאָהר געוואוינט אין שטוב צוזאַמען מיט דעם דאָזיגען הער. עס איז אמת אז איך בין געווען זיין געליבטע, עס איז אָבער אמת אויך, אז נישט ער איז דער טאַטע פון מיין קינד.

דער איינדרוק פון דער דאָזיגער ערקלערונג איז געווען א געוואַלדיגער. דער מאַן איז שיעור נישט אומגעפאַלען געוואָרען בלאַס און זיך פאַר'ן קאָפּ געכאַפּט.

ניין, אַזעלכעס האָט ער פון איהר נישט דערוואַרט! ער ווייסט גוט, אַז זי זאָגט נישט אמת...

אויך די פרוי האָט נאָך איהר ערקלערונג בעקומען ספּאַזמען.

דער מאַן האָט דעם פּראָצעס פערשפּילט.

דאָס קינד איז געבליבען ביי דער מוטער.

דער קרן קימת לישראל אין דעם דר. הערצל'ס יאָהרצייט.

היינט כ' תמוז (פרייטאג דעם 7.7 ה. י.) קומט פאר אין דער אָרטיגער גרויסער שוהל א הזכרה אין צוזאַמענהאַנג מיט'ן 35 יאָהר-צייט פון דעם שעפער פון פּאָליטישען ציוניזם — ד"ר זאב הערצעל, און די 6 יאָהרצייט נאָך דעם גרויסען נאַציאָנאַלע פּאָעט — חיים נחמן ביאַליק.

מיט רעדעס מעני‍נא דיומא וועלען אַרויס-טרעטען: הרב ד"ר הורביץ און מרדכי יונה פעלל.

די הזכרה הייבט זיך אָן 10 אינדער-פריה. די תפילות וועט אָבריכטען דער אָרטיגער שוהל-קאַנטאָר ה. ראַגטאַל.

די ציוניסטישע יוגענד וועט זיך שטעלען מאַסענווייז. די פערזאַמעלטע ווערען גע-בעטען זיך צו פערהאַלטען ווירדיג.

די יאָהרצייט פון ד"ר הערצעל און ח. נ. ביאַליק איז ווי, יאָהר יעהרליך פער-בונדען מיט א ברייטע געלד-אַקציע, צו פלאַנצען ביימער אין א"י, צום אָנדענק פון די נפטרים.

די יודישע געזעלשאַפט וועט, ווי שטענדיג, אויפנעמען אונזערע פאַרלעך, און שפּענדען פאַר דעם קרן קימת לישראל.

אַנגעקומען אין רעדאַקציע

— „שריפטן" — ליטעראַרישע אויסגאַבע נומ. דריי-פיר אונטער דער רעדאַקציע פון קלמן ליס. אינ'ם נומער באַטייליגען זיך: קלמן ליס, ש. י. אימבער, נ. ווייניק, ש. וואָלמאַן, בער שנאַפּער, י. פעלד און סאָניע הייפערמאַן.

— דאַניעל דעפאָ — „רובינזאָן קרוזאָ". יודיש: מ. טייכמאַן (פראַכט-אויסגאַבע).

— ס. קאָליאַדי — „פּינאָקיאָ". יודיש ליטמאַן, (פּאַרטווערק)

— מ. טייכמאַן — „מיין יאָר" דערציילונג פון שוללעבען)

— איציק מאַנגער — לידער און באַלאַדען.

— ס. טרעטיאַקאָוו — „א כינעזיש יונגל". יודיש: מ. טייכמאַן (צווייטע אויפלאַגע)

— ר. גאָלין — לידער

— ע. קעסטנער — „עמיל און די דעטעקטיוון", אויטאָריזירטע איבערזעצונג: פון מ. טייכמאַן. (צווייטע אויפלאַגע).

אַלע ביכער (א חוץ די „שריפטן" זענען אַרויסגעגעבען דורכן פאַרלאַג „קינדערפריינד".

קאָמוניקאַט.

די וואַהל-קאָמיסיע צום 21 ציוניסטישען קאָנגרעס מעלדעט, אז די וועהלער-רשימות צום קאָנגרעס זענען צום קאָנטראָלירען פאַר די וועהלער אין לאָקאַל פון ציונ. אָרגאַנ. זשעראָמסקיעגאָ 25 מאָנטאָג, דינסטאָג און מיטוואָך, דעם 10, 11 און 12 יולי ד. י. פון 10 פריה ביז 10 אָוענד.

רעקלאַמאַציעס קענען ווערען אַריינגעטראָגען צו דער אָרטיגער וואַהל-קאָמיסיע זשעראָמסקיעגאָ 25 ביז'ן 14 יולי איינשליסליך.

סענסאַציאָנעלער פּראָצעס.

(סוף פון זייט 3)

צעס איז דער געריכטס-זאַהל געווען פול געפּאַקט. אין דריטען טאָג פון פּראָצעס, ווען ס'איז אויסגעליינט געוואָרען דער אורטייל האָבען זיך פאַר'ן געריכט פערזאַמעלט טויזענדער יודען זייענדיג טשעקאַווע צו וויסען דעם רעזולטאַט פון די דריי-טאָגיגע געריכטס'ס-פערהאַנדלונגען.

צום פּראָצעס זענען אַרויסגערופען געוואָרען 12 עדות. צווישען זיי אויך דער דירעקטאָר אינזש. טענצער, וועלכער האָט זיך נישט געשטעלט און צוגעשיקט א בריעף, אין וועלכען ער בערעכטיגט זיין אָבוועזענהייט דערמיט, וואָס ער איז אָבגעפאָהרען דעם 1 ליפּיעץ אויף דער אויסשטעלונג אין ניו-יאָרק.

די יודישע סוחרים זענען פערטיידיקט געוואָרען דורך 6 אַדוואָקאַטען: זיגמונט וואַשילעווסקי, זדזשיטאָוויעצקי, פעניגשטיין, באָלעסלאַוו וואַשילעווסקי, גלאָגיער און אורבאַנאָווסקי.

דער מאַגאַזינער פון „פּאָרסאָ" וולאַדיסלאַוו גאַלינסקי, וועלכער איז געווען דער הויפּט-בעשולדיקטער אין גרויסען סענסאַציאָנעלען פּראָצעס, איז שוין איינמאָהל פער'משפט געוואָרען אויף אַנדערטהאַלבען יאָהר פאַר מיסברויכען אין ראַדאָמער שטייער-אַמט, וואו ער האָט אויסגעפיהרט די פונקציע אַלס סעקוועסטראַטאָר.

Termin zakładania anten zbiorowych upływa już wkrótce!

Anteny zbìorowe

instaluje firma elektro-techniczna

I. GOLDBERG

Zeromskiego 9

olejek do opalania
niezbędny na plaży

Nasz Instytut Kosmetyczny »Ch a r m e« Zeromskiego 5.

פאַר דער עפענטליכקייט

זאָל די גאַנצע יודישע עפענטליכקייט אין ראַדאָם וויסען, אויף וואָס אַ יודישער מייסטער איז פעהיג אין דער היינטיגער צייט.

איך האָב געאַרבייט אַלס געזעל פון יאָהר 1931 ביז 1939 אין סטאָלעריי-וואַרשטאַט פון ה' רפאל אַלטמאַן (מלעטשני 39) וועלענדיג בעלעגען אַ מייסטער-עקזאַמען, כדי אַרויסצובעקומען אַ קאַרטע זשעמיעשלניטשע, וועלכע זאָל מיר געבען די מעגליכקייט צו פיהרען אַ זעלבסטשטענדיגען וואַרשטאַט, האָב איך איינגעגעבען אַ ביטע אין דער איזבע קיין קעלץ. צו דער ביטע איז אויך געווען בייגעלעגט אַ צייגניש פון ה' אַלטמאַן, וועלכער האָט בעשטעטיגט, אַז איך בין אַ גוטער געזעל און קוואַליפיציר זיך אויף אַ מייסטער ווען פון קעלץ איז געקומען אַ גוטער ענטפער, אַז איך ווער צוגעלאָזען צום מייסטער-עקזאַמען, האָט זיך דער ה' אַלטמאַן מישב געווען, אַז סטויג נישט פאַר איהם, צוליב קאָנקורענץ-טעמים, אז ס'זאָל צוקומען נאָך אַ מייסטער אין זעלבען פאַך און ער איז געגאַנגען אין דער סטאַראָסטוואָ, וואו ער האָט שריפטליך ערקלערט, אז ער ציהט צוריק זיין ערשטע בעשטעטיגונג און צוגעגעבען, אז בין נאָך נישט קיין קוואַליפיצירטער אַרבייטער און מ'קאָן מיך נאָך נישט צו לאָזען צום מייסטער-עקזאַמען.

אָט דאָס קען בעווייזען א יודישער מייסטער, אין דער היינטיגער צייט ווען דעם יונגען יודישען דור קומט אזוי אויך אָן גענוג שווער צו ווערען א זעלבסטשטענדיגער פאַכמאַן און ער שטעלט זיך נישט אָב אַלס יוד אונטערצושניידען די צוקונפט פון זיין אייגענעם געזעלען, וועלכער האָט ביי איהם געאַרבייט לאַנגע יאָהרען און דערצו נאָך זיין אייגענעם שוואָגער.

זאָל די עפענטליכקייט וויסען און משפּט'ן.

אַברהם פרידמאַן.

אײלט מיט דער בעשטייערונג פאַר'ן „לינת-הצדק"

אין צוזאַמענהאַנג מיט דער רעטונגס-אַקציע וואָס דער „לינת-הצדק" פיהרט דורך, איז פונאַנדערגעשיקט געוואָרען עטליכע הונדערט בריעף צו די היגע בעלי-בתים וועלכע ווערען זעהר געבעטען, אז זיי זאָלען די בעשטייערטע סומעס גלייך איינצאָהלען אין סעקרעטאַריאַט פון דער געז. „לינת-הצדק", רווינסקא 21 אין די שעה'ן פון 9 ביז 11 און פון 5 ביז 7 נ. מ. און אויך ביים ה' ירמי' גאָלדשטיין, זשעראָמסקי 24.

אײלט מיט דער בעשטייערונג, ווייל די הילף איז דרינגענד נויטיג!

Kino ADRIA

Dziś ì dni następnych

1) Wspaniała komedia p. t. „Dwaj mężowie pani Vícky"

w rol. gł. Loretta Young, Tyrone Power

2) Fascynująca epopea bohaterów morza p. t. „ORKAN"

w rol. gł. Charles Bickford, Nan Grey - Tom Brown

Film dozwolony od lat 18-tu

Kino ADRIA

שבת 1^{30} און 3^{30}

זונטאָג 12 און 2

פריהמאָרגען - פילמען

Świetna komedia p. t.

»Nieustraszony«

w rol. gł. Errol Flynn i Olivia de Havilland

Nad program: Tygodnik P. A. T.

film dozwolony od lat 16

אַבאָנאַמענטס פּרייז:

פאַר אַ חודש אין פּוילען זלאָט אין פראַנקרייך, בעלגיען 4 פראַנק אין אַנדערע לענדער 30 סענט.

TARYFA OGŁ.: Na 1-szej stronie mm 1 szp. 40 gr; w tekscie mm 1 szp. 60 gr; na ostatnie stron. mm 1 szp. 25 gr.

1-szai ostatnia strona liczą 10 szpalt

Redaktor CH.M. HERC — tel. 15-18 .טעל — Wydawnictwo „Radomer Kielcer Leben" Szwarlikowska 20